

MIKÓCZY ILONA–DOMONKOS LÍVIA

A nők társadalmi helyzete Szlovákiában

ILONA MIKÓCZY – LÍVIA DOMONKOS
STATUS OF WOMEN IN SLOVAKIA

396.1/.9(437.6)

Slovakia. Situation of women. Family. Employment. Equality of chances. Policy. Education. Media.

1. Bevezetés

A női egyenjogúság kérdése, a feminizmus, az emancipáció divatos fogalmak ma-napság. A női jogok az alapvető és egyetemes emberi jogok részét képezik. A téma fontosságát mutatja az is, hogy az Európai Unió 2007-et a nemi egyenjogúság évé-nek hirdette meg. A társadalmi közvélemény azonban, gondolva a harcoss feminis-ták gyakran még a nők körében is visszatetszést keltő hozzáállására, régiókban ál-talában elutasítóan áll hozzá a kérdéshez mint túlpolitizált, erőltetett problematiká-hoz. Valóban, Közép-Európa nem tartozik azon térségek közé, ahol a nők elnyomá-sa egyértelmű, mindennapos dolog. A női jogok drasztikus és általános megsérté-se, egyáltalán a jogosultság társadalmilag elfogadott megkérdőjelezése, a nők joga-inak csontkítása, teljes kiszorítása a közéletből nem ennek a régióknak a sajátossá-ga. Jelen tanulmánynak nem is célja mesterségesen problémát kreálni és konfliktust kelteni. Ugyancsak nem célja az erőszakos feminizmus támogatása, a nők és férfiak közötti különbségek tagadása, illetve az elvakult érvelés egyik vagy másik nem képviselője mellett. Célja viszont az esélyegyenlőség melletti érvelés és a szlo-vákiai nők a társadalomban betöltött helyzetének objektív vizsgálata. Kutatásunk aktualitását statisztikai adatok is alátámasztják. A 2001-es népszámlálási adatok szerint Szlovákia lakossága 5,380 millió fő, melynek 51,4%-a nő. A népesség 56%-a vidéken él. A magas iskolázottsági arányok ellenére nők és férfiak átlagos kere-sete között 28%-os különbséget tapasztalhatunk a férfiak javára; a munkaerőpiacon a nők 13%-kal vannak alulreprezentálva a férfiakhoz képest; a parlamentben választási ciklusonként átlag 15%-ban jelennek meg.¹

Miért éppen a nők helyzetét vizsgáljuk? Miért nem foglalkozunk a férfiak társa-dalomban betöltött helyzetével is? Adódik ez egyrészt a tanulmány korlátozott terje-delméből, de természetesen abból is, hogy bár mindkét nem szerepét erősen meg-határozzák a kialakult sztereotípiák; ezek mégis leginkább a nők esélyegyenlőségi mutatóit torzítják negatív irányba. A következőkben a szlovákiai nők a társadalom különböző szegmenseiben betöltött szerepének vizsgálatával foglalkozunk.

2. A szlovákiai nők helyzete

Kutatócsoportunk különböző társadalmi szférákban, élethelyzetekben vizsgálta a nők társadalmi helyzetét Szlovákiában. A három rendkívül fontos életterület – a család, a döntéshozatal és a munkahely – bemutatása mellett rendkívül fontosnak tartottuk olyan szférák bemutatását is, melyek különösképpen befolyásolják az általános helyzetet, valamint az egyes szektorális lehetőségeket is. Ezért éreztük szükségnek, hogy vizsgáljuk a nők szerepét a médiában, illetve a média szerepét a nők helyének és helyzetének társadalmi megalapozottságában. Ugyancsak rendkívül lényeges az oktatás és az iskolázottság kérdése.

2.1. Nők a családban

A nők családban betöltött fontos szerepe megkérdőjelezhetetlen. Adódik ez a fizikai adottságokból, a hagyományos családmodellből, a nők gyermekvállalásban és gyermeknevelésben betöltött alapvető szerepéből egyaránt.

2.1.1. Házasság, családalapítás és szakmai karrier

A rendszerváltás előtt Szlovákia azon európai országok közé tartozott, ahol a legnagyobb volt a házasságok aránya, s ez a tendencia a rendszerváltást követő liberalizáció korszakában sem változott radikálisan a többi európai ország mutatóihoz képest. A tradíciók, miszerint a fiatal párok a szülőktől pályaválasztásuk, tanulmányaik befejezte, s legalább a férfi munkavállalása után próbálnak saját lábra állni, önálló családot alapítani máig rendkívül meghatározók; azonban általános jelenség, hogy a szülők támogatására a fiatal családok, párok még 1-5 évig rászorulnak.² Milyen szerepet töltenek be a nők az így induló, s ebből az alaphelyzetből kiinduló családokban? A hagyományos női szerepek – mint a nők a gyermeknevelésben betöltött feladatköre – alapvetően befolyásolják a családon belüli szerepeket. Nem változtat ezen a tényen az sem, hogy az egy kenyérkeresőn alapuló családmodell Szlovákiában – a gazdasági helyzet miatt is – hosszú távon gyakorlatilag megvalósíthatatlan. Igaz ugyan, hogy a nők az elmúlt évtizedekben – köszönhetően a bevett kommunista gyakorlatnak, az erőszakolt egyenlőségnek, nagy arányban vannak jelen a munkaerőpiacon; ez azonban a családban betöltött szerepüket illetően nem hozott túl sok változást. A nőknek ugyanúgy helyt kell állniuk tökéletes anyaként és háziasszonyként teljes foglalkoztatottság mellett is. Még ma is ritkaságszámba megy az otthoni házimunkából vagy a gyermeknevelés időigényes feladataiból részét kivevő férfi példája. Ebből kifolyólag a nők foglalkoztatottsága nem szolgálhat a szlovák társadalomban az emancipáció kifejeződésének, hiszen alapvetően nem az esélyegyenlőség elismertségén, hanem a családok nehéz anyagi helyzetén alapul.³

A házasságkötési, illetve családalapítási kedv a rendszerváltó országokban látványosan visszaesett az utóbbi években. Egyik hipotézis szerint a rendszerváltással járó súlyos társadalmi és gazdasági krízis szükségszerűen csapódott le és mutatkozott meg a demográfiai magatartásokban is. Ezzel egyidejűleg begyűrűztek a nyugat-európai társadalmi, magatartási minták és normák. Ugyancsak közrejátszik a „tudásszomj”, azaz a jóval nagyobb igény az iskolarendszerben maradásra.⁴

Az európai mutatókhoz képest Szlovákia ugyan még mindig magas arányokat képvisel a házasságkötések számát illetően, azonban az országon belüli folyamatokat vizsgálva megállapíthatjuk, hogy a nyugati minták átvétele, a családalapítás és a gyermekvállalás sajátosságait, illetve azok demográfiai következményeit tekintve igencsak rányomta bélyegét társadalmunkra. A kiváltó okokat illetően, főleg a hagyományos értékektől és normáktól való eltávolodást, az individualizmus terjedését, a korábbi anyagi, erkölcsi és szexuális kötöttségektől való megszabadulást, a poszt-materialista és posztmodern értékek és életformák terjedését hozzák fel leggyakrabban.⁵ Az általánosítással azonban vigyázni kell. Ezen jelenségek ugyan Európa minden országára jellemzők, azonban más kérdés, hogy a társadalmi tudatba miképpen, s milyen mértékben ágyazódnak bele. Az egységesség határozott irányvonala mellett ugyanis fennmaradtak a különbözőségek is, nemcsak az egyes régiók, országok között, hanem a különböző társadalmi-gazdasági háttérrel és eltérő kulturális gyökerekkel rendelkező népességcsoportok között is.⁶

A nők családi állapotát illetően alapvetően két problémára szeretnénk felhívni a figyelmet. Az egyik, a családon belüli szerepek; sőt a generációkon belül leosztott szerepek sztereotipizálásából adódik; a másik viszont éppen a ma oly divatos „szingli jelenséggel” fémjelezhető. A két dolog látszólag ellentmond egymásnak, azonban társadalmi megítéltségét illetően véleményünk szerint még mindig ugyanazokhoz a gyökerekhez vezetnek vissza. A hirtelen ránkzúdult globalizációnak köszönhetően a nyugat-európai normák vegyülnek a szlovák társadalmi, kulturális hagyományokkal. A fiatalok jóval hosszabb ideig tartó iskolarendszerben maradása maga után vonja, hogy jóval később állnak a saját lábukra, jóval később hagyják el a szülői házat. (1990 és 2003 között Szlovákiában 15%-kal emelkedett a házasságkötés életkora.) Ugyanakkor a gazdasági nehézségek miatt (is) a gyermekvállalások száma rohamosan csökken. Az élettársi kapcsolatok, bár számuk egyértelműen növekszik, egyelőre nem jellemzők széles körben, s különösen nem vidéken, a kisvárosokban, a falvakban. Leginkább „próbaházasság” címen létezik ez az „intézmény”. Mindezen tendenciák mellett azonban a nők társadalmi helyzete, családi életben betöltött szerepe továbbra is rendkívül hagyományos megközelítésben van. Hiába divatos a szingli életmód, az egyedülálló nők, anyukák társadalmi elfogadottsága továbbra is korlátozott. Általános jelenség, hogy nők és férfiak egyaránt fenntartásokkal kezelik az egyedülálló nőket. Hasonlóan furcsa pillantások követik azokat a férfiakat, akik a hagyományos társadalmi kategorizáció szerinti női szerepben jelennek meg. Az előítéletek, miszerint nem az a normális, ha az apuka jár szülői értekezletre, ha az apuka megy a tanító néni után a fogadóórára (különösen ha ez rendszeres), vagy ha az apuka marad otthon a gyermekkel ha beteg. Ilyen esetekben is elsősorban a nőket kritizálják. Elvégre milyen nő lehet az, aki ezt hagyja? Milyen nő az, aki nem úgy egyezteteti össze a karriert és a családot, hogy az összeegyeztetés közben végérvényesen lemond professzionális életéről?

Család és szakmai karrier összeegyeztetése évek óta az Európai Unió prioritásai közé tartozik. Az általánosan jellemző öregedő társadalmak jövőképe ugyanis semmiképpen nem eredményezhet sikeres gazdaságot, fejlődést, amennyiben a keményvonalas hagyományos családfelfogás, a nők a közéletből, a szakmai életből való visszatartása, illetve a szakmai életbe való visszatérésnek nem ösztönzése lesz a tendencia. Ugyanakkor természetesen súlyos hiba lenne az olyan családpoli-

tika, mely épp a családi életet áldozná fel az EU sikeres gazdasági életéért. Ezért aztán a kulcsszó az összeegyeztetés. Olyan nemzeti jogalkotás, illetve intézményrendszer kialakításának ösztönzése, mely egyaránt lehetővé teszi a kiegyensúlyozott családi élet vitelét a szakmai továbbfejlődéssel, nők és férfiak számára egyenlő mértékben.⁷

2.1.2. A családon belüli erőszak jelensége Szlovákiában

A nők családban betöltött szerepének vizsgálata közben nem kerülhetjük ki a családon belüli erőszak témáját, ugyanis a legtöbb erőszakos bűncselekmény a családban, ill. az otthonon belül történik.

Erőszaknak definiáljuk a személyi sértés, a hatalom, a fennhatóság, a fenyegetőzés, a hatalommal való visszaélés, a fizikai és pszichikai, valamint szexuális kényszer minden formáját. Az erőszak nem feltétlenül tartalmaz fizikai kapcsolatot (teszt bántalmazás), megnyilvánul a szóbeli fenyegetőzés és pszichikai hatásgyakorlás formáiban is. Pszichikai erőszaknak számít továbbá minden olyan viselkedés, ami a szabad akarat és öntisztelet határait rombolja, nem hagy maga után szemmel látható bizonyítékokat, viszont az áldozat lelkében nyomot hagy, s gyakran még a fizikai erőszaktól is rosszabb formája lehet az ilyen erőszakos megnyilvánulásnak. Az áldozat szembesülhet elkövetőjével az élet bármely területén, legyen az utca, közterület, család, otthon vagy épp a munkahely.⁸ Szlovákiában az erőszak megnyilvánulási helyei különbözőek, leggyakoribb helyszín a vidéki környezet, az elkövetők pedig túlnyomórészt az elmaradottabb társadalmi csoport tagjai.⁹

A családon belüli erőszak világviszonylatban gyakori jelenség, sok nő és gyermek számára az otthon egyben az erőszak helyét is jelenti. A WHO kutatásai során kiderült, minden ötödik nő erőszak áldozata lesz élete folyamán. Globálisan az áldozatok száma a világon 700 millió lány és nő, melyből az USA-ban 25 millió, Angliában pedig 4 millió felett mozog az áldozatok száma. A UNICEF adatai szerint az aktuális adatok szerint 130 millió nő élt már át nemi zaklatást, ami évente 2 millió lányt jelent. A megerőszakolt és prostitúcióra kényszerített nők száma 700 ezer és 4 millió között mozog évente. A HIV-pozitív emberek 60%-a nő, mely adat szorosan összefügg a nemi erőszak kérdésével. A horrorefelmérések számszerinti meghatározása folytatódhatna, hisz végtelen a lista. A nemekre irányuló erőszak gyökerei az egyenlőtlenség elméletéhez vezethetők vissza, mely a férfi nemi dominanciájával jellemezhető, de ugyanúgy kereshetünk okokat a szociális rendszerben és a társadalmi intézmények működésében is.¹⁰

Szlovákiában a családon belüli erőszakos cselekmények magánindítványra üldözendők, a gyakorlatban azonban kevés nő szánja rá magát a hivatalos feljelentésre; egyrészt a család „békéje”, másrészt a körülmények kényszerítő hatása, a kitörni képtelenség, a lehetőségek hiánya miatt. A családban elkövetett erőszak a legkevésbé felfedhető fajtája a kriminalitásnak. A becslések szerint ezeknek a cselekményeknek csak mintegy 10%-a kerül ki a családból, és csak 2%-ban kerülnek be a rendőrségi jegyzőkönyvekbe.

A családon belüli erőszak fizikai, szexuális és pszichikai erőszak formájában egyaránt megjelenik az otthonokban. A rendőrségi adatok szerint, az erőszakos bűncselekmények 79%-a egymáshoz közeli viszonyban álló személyek között történik,

s a házon belüli erőszak eseteinek 90%-ában az áldozat nő vagy gyermek. Az esetek 90%-ában a bűncselekmény partnerkapcsolatokban történik, ahol az elkövető személye lehet a jelenlegi férj, a volt férj, illetve az élettárs.¹¹ A családon belüli erőszak a legveszélyesebb, a legtragikusabb és a legelterjedtebb fajtája az erőszakos bántalmazásnak, mivel létezése nehezen fedhető fel hivatalos úton. Emiatt is számít nagyon kényes és nehezen kezelhető társadalmi jelenségnek számít, mely sajnos a fejlett és a fejlődő országokban egyaránt gyakori jelenség.

Erőszak a kapcsolatokban és a családban, avagy „a pénz számolva, az asszony verve jó” elve

A nők ellen elkövetett erőszak súlyos társadalmi problémának bizonyul, ami nemcsak veszélyezteti a nők biztonságát, de lelki épségükben is kárt tesz. Az erőszakkal kapcsolatban sok helytelen megfogalmazás terjeng, pl. hogy okai az alkohol, a szegénység, a munkanélküliség és az egyes szociális rétegek közti különbségekben keresendők. Még ma is elterjedt hipotézis, hogy az esetek többségében a nők idézik elő és tolerálják az erőszakos megnyilvánulást a partnerkapcsolatban. Ezek a hiedelmek alakítják ki később a társadalom állásfoglalását is. A valóságos okok közé tartozik a nők férfikkal szembeni nem egyenrangú társadalmi helyzete, ami a férfi fizikai (túl)erejéből is adódik. Ugyanakkor társadalmi erőről is beszélhetünk, mivel nincs egyensúly a nemi sztereotípiák közt, ami a tradicionális patriarchális társadalomból és a társadalmi-kulturális normák szerinti viselkedésből adódik. Az erőszak szorosan összefügg az emberiség történelmével, a házassággal, a családdal, a törvényekkel és a kulturális, illetve vallási normákkal. Az erőszak a társadalom minden politikai, kulturális, gazdasági rétegében megtalálható.¹² Szlovákiában jelenleg a családok 25%-a van kitéve az erőszak jelenségének, s 11%-ban súlyos testi sértésekről beszélhetünk.¹³ A felmérések kimutatták, hogy a lakosság mindössze 88%-a tartja fontosnak az otthoni erőszak problematikáját. Sokunkat megbotránkoztat az erőszak fogalma, mégsem érkezik megfelelő jogi kezdeményezés és büntetési tétel megfogalmazása, illetve betartatása az elkövetők büntetési módjára.¹⁴

Védelem és odafigyelés

Szlovákia még mindig komoly hiányosságokkal rendelkezik a nők ellen elkövetett erőszak kérdésében. Több odafigyelést igényel ez a témakör, mindenekelőtt védelmi programok előkészítését és működését kell biztosítani, hogy az erőszak áldozatai tisztában legyenek jogaikkal, ugyanakkor nem elég a jogok hangsúlyozása, hanem biztosítani kell az effektív védelmet is. Ezért kell támogatni olyan intézmények létrehozását, amelyek segítik a nőket – illetve az erőszak áldozatait – jogaik gyakorlásában, és ugyanakkor képesek védelmet is biztosítani. Elvégre nem megoldás a problémára, ha a nő ugyan megteszi a feljelentést a férfi ellen, azonban utána ugyanehhez a férfihez kell hazamennie, s viselnie még a rendőrségi feljelentés miatti dühöt is. Rendkívül fontos lenne az állami szervek, különösképpen az önkormányzatok, a rendőrségi szervek alkalmazottjainak képzése a családon belüli erőszak témakörében. A média ugyancsak rendkívül nagy szerepet kap az információ helyes áramlásának biztosításában, ami azzal jár, hogy a jövő generációja egyenran-

gú képet kapjon a két nem jellemzéséről. Ugyanakkor fontosak a tájékoztató felhívások, a lehetséges kapaszkodók bemutatása, valamint a kiút lehetőségének megmutatása az áldozatok számára. Elengedhetetlenek a hivatalos beavatkozások az állam és a törvényhozói erő oldaláról, és természetesen a nonprofit szervezetek tevékenysége, amelyek nagyban előmozdíthatják az ügyet.¹⁵ Nem utolsó sorban nagy figyelmet kell szentelni az olyan típusú kutatásoknak, melyek kvantitatív és kvalitatív szempontból is felméri ezt a problematikát.

2.2. Nők a foglalkoztatásban

Szlovákia a gazdasági reformok terén pozitívan mutatkozott be, valamint az EU versenyképességéhez mérten a lisszaboni stratégia¹⁶ szerint próbálta megvalósítani a reformokat. A változások azonban még sok helyen késnek. Ezt érezhetjük a beruházások, a tudomány és a kutatás terén. A folyamatot lassítja a magas munkanélküliségi arány, az egyes szociális csoportok megkülönböztetése és a régiók közti nagy gazdasági és társadalmi különbségek. A reformprogramok értékeléséből az derül ki, hogy a nemek közti szakadék továbbra is fennál, ami nagyban hozzájárul a strukturális munkanélküliséghez.

A munkaerőpiac reformjai elválaszthatatlanok a lisszaboni stratégia pontjaitól. A célok egyike ugyanis a munkaerőpiacon levő egyenlőtlenséget próbálja enyhíteni, hogy az egyes megkülönböztetett csoportok képviselői (nők, idősök, etnikai kisebbségek) ne érezzék a diszkrimináció hatását és nyíltan tudjanak ellene fellépni. Ha az esélyegyenlőség témáját górcső alá vesszük, Szlovákiában a diszkrimináció fogalmával az alábbi esetekben találkozhatunk:

- Némely szektorban magasabb a munkanélküliség, ez pedig azt jelenti, hogy egyfajta szegregáció alakul ki, és ezáltal a foglalkozások női, illetve férfi preferenciák szerint oszlanak meg.

- A nők nagyobb valószínűséggel foglalnak el alacsonyabb bérrel fizetett munkahelyeket, és a vállalati hierarchiában alacsonyabb pozíciót töltenek be.

- A férfiak fizetéséhez képest alacsonyabb fizetési szintet érnek el azonos, illetve azonos értékű munkáért.¹⁷

Ezek a tények, valamint a gazdaság és a társadalom jelenlegi állapota arra utalnak, hogy az elméletileg megfogalmazott jogrendszer hiányosságokat rejthet magában. A tanulmány szerzői ezért nemzetközi és hazai adatokat felhasználva a munkaerőpiac konkrét analizisére törekcsenek.

2.2.1. Az esélyegyenlőség mérési mutatói

A fizetésbeli különbségek Szlovákia esetében az európai szinthez mérten még mindig a legmagasabb értékek felé konvergálnak. Az 1. táblázat – egy objektív felmérés¹⁸ alapján összeállított adatokat feldolgozva – Szlovákia helyzetét az esélyegyenlőség terén más EU-s országokéval veti össze. Az *overall score*, azaz a *teljes kiértékelés* rendszere, amelyet a *gender* irodalma *macho index*nek is nevez, a legobjektívebb mérési módszernek tekinthető. A táblázatban levő pontok a következő kategóriák szerint egy komplex mérési mutatóval ellátott rendszert modelleznek:¹⁹

1. gazdasági lehetőség;

2. gazdasági részvétel;
3. politikai helyzet;
4. művelődés;
5. egészség és jólét.

A teljes kiértékelés tehát ebben a táblázatban öt tényező alapján ad képet a jelenlegi situációról. Ezek szerint a kritériumok szerint Szlovákia nem mutat nagy eltérést az EU átlagától. Szlovákia rangsorolva a 21. legkevésbé „diszkrimináló” országnak számít, vagyis szorosan az USA és Lengyelország után a legjobb esélyegyenlőségi politikával rendelkezik.

1.táblázat. Esélyegyenlőség Szlovákiában és más EU-tagállamban

Ország	Rangsor	Index	Gazdasági lehetőség	Gazdasági részvétel	Politikai helyzet	Művelődés	Egészség és jólét
Svédország	1	5,53	5	12	8	1	1
Norvégia	2	5,39	13	2	3	6	9
Izland	3	5,32	17	7	2	7	6
Dánia	4	5,27	6	1	20	5	2
Finnország	5	5,19	12	17	4	10	4
Lettország	11	4,60	4	6	10	24	48
USA	17	4,40	19	46	19	8	42
Lengyelország	19	4,36	49	30	9	14	30
Szlovákia	21	4,30	14	33	29	23	35
Magyarország	24	4,19	30	3	28	39	40
Csehország	25	4,19	29	4	43	25	23
Görögország	50	3,41	44	48	50	45	22

Forrás: www.euractiv.sk/cl/202/5374/Zeny-na-trhu-prace-na-Slovensku.

Az index a teljes kiértékelés 1-től 7-ig terjedő skáláján elért eredmény, ahol a 7 pont a nem diszkrimináló, idealizált társadalmat jelenti. Ahogy láthatjuk Svédország is csak 5,53-mal büszkélkedhet, nem is beszélve a szlovákiai 4,3-as mutatóról, mely a diszkrimináció létezésére és az esélyegyenlőség hiányára utal. Az összehasonlítások alapján Szlovákia legjobb mutatói a gazdasági részvétel terén (14) és a művelődés megszerzésében mérhető (23). Az egészség és jólét 35, a gazdasági lehetőség mérési mutatója pedig még magasabb, 33 pontarányú; mindez azonban kedvezőtlenebb eredmény, mint a kisebb értékű mutató. A hiányosságok legfőbb terepe tehát ezekben a kategóriákban mutatkozik, míg a legideálisabb modellel Svédország, Norvégia és Izland rendelkezik.²⁰

2.2.2. A munkaerőpiacra jutás lehetőségei

A nemi diszkrimináció jelensége a munkaerőpiacra jutás folyamatok Szlovákiában is jelen van, sőt bizonyos esetekben radikális előfordulása is megfigyelhető. A lakosság szegény és idős rétegében jóval több a szegény és idős nők száma, mint a férfiaké – ezt a szegénység feminizációjának nevezzük. A munkaerőpiac azonos lehetőségeket kínál férfi és nő számára, viszont léteznek ún. láthatatlan akadályok – mint például a munkaadó a gyermeket nevelő munkavállaló családi kötelezettségeitől való félelme, az idősebb munkavállalók szakmai versenyképességének megkérd-

dőjelezése vagy a fiatal, pályakezdő munkavállalók tapasztalathiánya –, amelyeknek forrása az előítélet. A munkajog hátrányos helyzetű munkakeresőkről beszél.²¹ Az EU lisszaboni csúcán meghirdetett foglalkoztatáspolitikai program szerint hátrányos helyzetű munkakeresőknek főképp a 25 éven aluli még munkatapasztalattal nem rendelkező pályakezdők, az 50 év feletti idősödő munkavállalók és a nők tartoznak.²²

Egy bizonyos munka megszerzésének kiválasztási módszere az objektív követelmények teljesítése mellett a felvételi állásinterjú. Kérdés azonban az, hogy ki juthat el egyáltalán a felvételi elbeszélgetésre. A gyakorlatban ugyanis rengeteg diszkrimináló munkahirdetésnek lehetünk tanúi, és egy állásinterjú során a munkaadó is szívesen érdeklődik a pozíció betöltéséhez nem releváns információkról. A női munkakerőnek ugyanis nem kötelessége beszámolni jelenlegi családi állapotáról (elvált, egyedülálló, özvegy), gyermekei számáról, családtervezési elképzeléseiről. Az életrajzban a pályázónak nem kötelező megadnia életkorát, nemzetiségét, vallási hovatartozását, nemét és családi állapotát.²³ Az EU-ban készülöben van a név nélküli, úgynevezett „anonim életrajz” bevezetése. Szlovákiában ez az újdonság még nem aktuális, változások remélhetőleg a jövőben várhatók.

2.2.3. A munkaerőpiac szegregációja

Szlovákia munkaerőpiacán jelen van a *szegregáció* jelensége is, ez azt jelenti, hogy a vállalati hierarchia legfelső szintjére kevés nő jut. A magánszférában tapasztaljuk, hogy a nők a dolgozó lakosság 41%-át alkotják. A vállalkozók közt a nők részvételi aránya 25%, ez jelenthet alkalmazott nélküli vagy csak minimális alkalmazottal működő vállalkozást. A nők szerepe a vállalkozásokban egyébként leginkább munkavállalóként nyilvánul meg, vagy alkalmazásban, vagy pedig kiegészítő családi munkaerő formájában, ahol a női képviselő meghaladja a 70%-ot. A kiegészítő családi munkaerő alkalmazása nem illegális.

Szlovákiában jelentős a szegregáció horizontális és vertikális eloszlása. A domináló iparágak a nők számára továbbra is a szolgáltatások, a gazdaság harmadik szektora, ahol az alkalmazottak több mint 70%-a nő. Néhány szakma olyan mértékben feminizált, hogy az alkalmazottak több mint 80%-a nő, ilyen az egészségügy, a szociális gondoskodás, az iskolaügy, a könnyűipar, a kiskereskedelem, az éttermi és gasztronómiai szolgáltatások.²⁴ Ezt támasztják alá a Szlovák Statisztikai Hivatal adatai is, melyek szerint a női populáció által leginkább elfoglalt szektorok a következők: oktatás, szociális ügyek, adminisztráció. A munkaerő szegregációjából kifolyólag bizonyos iparágakat női, illetve férfi jelző illet. Egyre inkább erősödik Szlovákiában az ágazati (25,4%) és a foglalkozási (18,1%) elkülönülés. Tíz női munkavállalóból négy – ez az arány a férfiak esetében tíz a kettőhöz – a közigazgatásban, az oktatásban, az egészségügyben vagy szociális területen dolgozik. Minden ilyen ágazatban foglalkoztatott fizetése a gazdaságban levő átlagbér alatt mozog (2005-ben kb. 15 000 Sk). Valamely foglalkozás tisztán női munkává vált, így például az óvónő, az egészségügyi nővér, az alacsonyabb beosztásban dolgozó hivatalnok vagy az elárúsítónő.

A vertikális szegregáció fogalmával is találkozhatunk, ahol a nő nehezen jut a karrierlépcső felső fokára, ezáltal nem vagy csak kisebb mértékben tölt be vezető

funkciót. A vezető szerepeket tehát javarészt férfiak töltik be. Minden minisztérium és hivatal 60%-ban ugyan alkalmaz nőket, de vezető pozíciót mindössze 27% tölt be. Sőt az esetek nagy részében még az elnöiesedett munkaköri kategóriák vezető szerepeit is férfiak töltik be (pl. iskolaigazgató, főorvos, vállalati igazgató).²⁵

2.2.4. A munkaerőpiacon fennálló diszkrimináció legkézzelfoghatóbb bizonyítéka: a bérkülönbség

Az alkalmazottak fizetésbeli megkülönböztetése kizárólag a nemek alapján törvényellenes, mivel a nemi hovatartozás nem befolyásolja a munkavégzés teljesítményét. Ennek ellenére a gyakorlatban a nők mint társadalmi csoport ebben a tekintetben hátrányos helyzetben vannak. A múlt folyamán szinte általános érvényűvé vált a tézis, hogy egy női alkalmazott munkájának értékelése alacsonyabb fizetési költségekkel jár, miközben egy férfi ugyanazon munkáért magasabb juttatást kap. Ugyanez érvényes az azonos értékű munkáról szóló elvről is, ahol mint értékről a munka eszmei értékéről beszélhetünk. Mindkét esetben törvényellenes megnyilvánulás a megkülönböztető eredmény.

Számos példája és fajtája felsorolható annak, hogyan diszkriminált egy női kolléga:

- a nők fizetési kategóriája (skálája) már eleve különbözik a férfiakétól;
- ugyanaz a munka más megnevezést kap;
- minden alkalmazott más egyéni fizetési kategóriát képvisel személyes meg egyezés szerint.

A bérkülönbségekről röviden elmondható, hogy arról a bérezési különbségértékről van szó, amely azonos idő alatt teljesített munkáért a különböző alkalmazottak számára különböző fizetési összeget szab ki.

A 2005-ös felmérések alapján átlagosan a vállalkozói szférában az egyórás munkabér 136 Sk-t tett ki, míg a nők csak 98 Sk-t kaptak óránként. 2000 óta a változások e tekintetben nem a javulás tendenciáját mutatják, ugyanis míg 2000-ben a férfi és női bérek közötti különbség 20 Sk volt, 2006-ban ez 40 Sk-ra nőtt. A Trexima adatfeldolgozó cég felmérései alapján kiderült, hogy Szlovákiában az átlagfizetésekben is kimutatható a nemek közti különbség.

2. táblázat. Férfiak és nők átlagkeresete 2005-ben

Férfiak átlagkeresete	18 804 Sk
Nők átlagkeresete	13 711 Sk

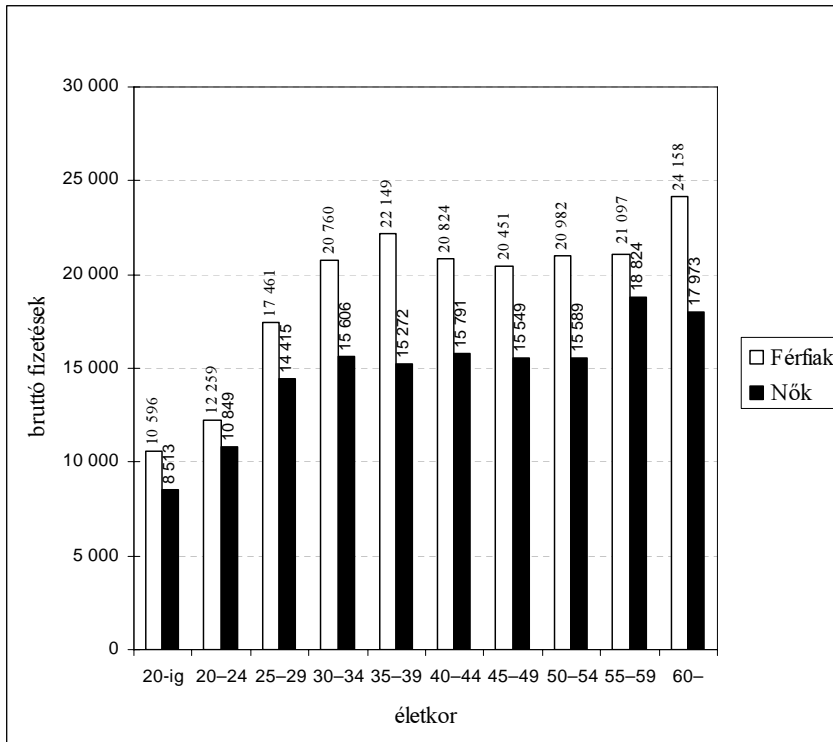
Forrás: www.trexima.sk.

A legnagyobb eltérések a 35–39 éves korosztálynál észlelhetők, mivel itt a nők a férfiak fizetésének 68%-át kapják. A fenti táblázat arról tanúskodik, hogy az átlagfizetések több mint 25%-kal magasabbak az erősebb nem javára. A másik veszélyeztetett kategória a hatvan év körüli nők csoportja, ahol a nyugdíj előtti diszkrimináció fogalmába ütközünk. Kiderült az is, hogy a megkülönböztetés nemcsak a bruttó fizetéseken észlelhető, de a fizetési szalagok változó összetevőin is, vagyis a haszonélvezeti cikkek és járulékos motivációs eszközök tekintetében is.²⁶ Pusztán az átlagkeresetek összehasonlítása sok szempontot figyelmen kívül hagy, mint például a foglalkoztatási szektorokon belüli differenciálódást. Érdemes elgondolkodnunk

62 Mikóczy Ilona–Domonkos Livia

azonban, hogy a probléma gyökere ugyanoda vezet: azaz az elnőiesedett szakmák értékének megkérdőjelezéséhez, valamint a társadalmi megítélés szerint alapvetően a női munkaerő értékének viszonylagosságához.

1. ábra. A 2006-os átlagbérek megoszlása Szlovákiában nemek és életkor szerint (Sk-ban)



Forrás: www.trexima.sk

A nők fizetése átlagosan 25%-kal kevesebb a férfiakétól, de bizonyos munkakörökben (törvényhozás, vezető beosztás) ez az arány 30%-ot is kitehet. Az alacsony bérek az alacsony nyugdíj jelenségét vonják magukkal, ez pedig az egyedülálló idősebb nők esetében egyfajta elszegényedési rizikót eredményezhet.²⁷

3. táblázat. Ágazatok szerinti fizetési diszkrimináció Szlovákiában (2005)

	A nők fizetése a férfiakéhoz viszonyítva
Átlag	78,1%
Törvényhozó, vezető, manager	67,2%
Tudományos, szakmai és szellemi tevékenység	95,3%
Üzemi dolgozók, szolgáltatások, kereskedelem	70,6%
Szakképzett munkaerő	70,8%
Gépipar	73,9%
Szakképzetlen segédmunkaerő	80,1%

Forrás: <http://www.employment.gov.sk/mpsvrsr/internet/home/index.php?id=719&dir=1&slD=76e-b7444d27653ac08defabb4fa60eb4>.

A fenti táblázatban a szektoronkénti fizetésbeli különbségeket láthatjuk, melyből világosan kitűnik, hogy a legnagyobb szakadék a vezető pozíciókat érinti. Ezen túlmenően, az átlagos fizetési szakadék – főként az iparban, illetve a manuális munkavégzésre korlátozódó tevékenységek esetében – 70% körül mozog. A nemek egyenjogúsága szempontjából a lehető legideálisabb foglalkozási terület, ahol a legkisebb a férfiak és a nők közötti fizetésbeli különbség a tudomány és szellemi munka ágazata.

2.2.5. A foglalkoztatottság és a munkanélküliség kérdése

A nők foglalkoztatottsága a szlovák munkaerőpiacon sokáig 46% körül mozgott a gazdaságban dolgozó aktív munkaerő számához mérten. Az 1997–2002-es időszakban ez a részarány 4,5%-kal növekedett, annak ellenére, hogy a nőknél a férfiakhoz képest a produktív életkor 5 évvel csökkent. 2002-ig a férfiak nyugdíjkorhatára 60 év volt, a nőké 57 év, mely a nők esetében csökkenhetett a vállalt gyermekek számának függvényében. 2002-ben elfogadták a nyugdíjreform tervét, amely a két nem nyugdíjkorhatárának folyamatos kiegyenlítéséhez vezet.²⁸ A munkanélküliség Szlovákiában nem jellemezhető jelentős eltéréssel a nemek szempontjából. Sőt a 2001 és 2002-es évek alapján elmondható, hogy a férfiaknál a munkanélküliség valamivel magasabb volt (18,9% a 18,7%-hez hasonlítva), majd a 2003-as, 2004-es évben a helyzet megfordult. Ahogy látható, a helyzet eléggé kiegyensúlyozott, és valójában csak a statisztikai mérés pontosságáról van szó. A nyilvántartott munkanélküliek közül 45,7% nő (a jelenlegi adatok szerint). Ez a hosszú távú munkanélküliségnél azal a változással jár, hogy különbség észlelhető a férjezett és az egyedülálló nők között. Az egyedülálló nők foglalkoztatottsági aránya nagyobb, hiszen szükségük van a munkára. Szlovákiában említésre méltó a regionális munkanélküliség is, ugyanis vannak régiók, amelyek hátrányos helyzetben van. Megemlítendő még a roma nők magas munkanélkülisége és az alacsonyabb képesítéssel rendelkezők veszélyeztetett helyzete. Ez az úgynevezett *halmozott diszkrimináció*.²⁹

4. táblázat. A férfiak és nők foglalkoztatottsági aránya Szlovákiában és az EU-ban 2001–2004

	2001	2002	2003	2004
A nők foglalkoztatottsági aránya Szlovákiában	51,8%	51,4%	52,2%	50,9%
A férfiak foglalkoztatottsági aránya Szlovákiában	62,0%	62,4%	63,3%	63,2%
A nők foglalkoztatottsági aránya az Európai Unióban	54,3%	54,7%	55,0%	55,7%
A férfiak foglalkoztatottsági aránya az Európai Unióban	71,3%	71,0%	70,8%	70,9%

Forrás: <http://www.gender.gov.sk/index.php?sID=c2138a7e00fea4479a8ec31bc1cdcf3e&SMC=1&id60>.

A nők foglalkoztatottsági aránya a 15–64 évesek esetében a teljes női populációból látható, ez a mutató az EU munkaerőpiac-kutatásaiból származik. Szlovákiai viszonyok alapján elmondható, hogy a nők és férfiak közt a foglalkoztatottsági arányban közel 10%-os a különbség.

64 **Mikóczy Iлона–Domonkos Livia**

5. táblázat. A nők és a férfiak munkanélküliségének aránya Szlovákiában és az EU-ban 2001–2004

	2001	2002	2003	2004
Nők munkanélkülisége – Szlovákia	18,7%	18,7%	17,7%	19,2%
Férfiak munkanélkülisége – Szlovákia	19,8%	18,9%	17,4%	17,4%
Nők munkanélkülisége – EU	9,8%	10,0%	10,2%	10,2%
Férfiak munkanélkülisége – EU	7,3%	7,8%	8,1%	8,1%

Forrás: <http://www.gender.gov.sk/index.php?SID=72505b68621e48d415441465153f903f&S MC=1&id=164>.

A munkanélküliségi arány a gazdaságilag aktív lakossághoz mért százalékarány a 15 és 74 év közti állampolgárok esetében. Az elmúlt évek jellemzője, hogy a munkanélküliségi mutatók nem folyamatosan közelítenek egymáshoz, inkább rendellenességet tapasztalhatunk. A nők esetében növekedést figyelhetünk meg mind a 2003-as, mind a 2004-es évben, holott csökkenést várnánk. A férfiak és nők helyzete Szlovákiában a munkanélküliség terén közeledik az EU-s átlaghoz (az EU-ban növekedett a munkanélküliség, Szlovákiában pedig csökkent). A jelenlegi szituáció alapján egymáshoz a két munkanélküliségi arány számbelileg konvergál (15,2% és 16,6%). Az EU-s és a szlovákiai fizetések közti különbség még mindig számottevő.³⁰

A fél évtizedes gazdaságtörténeti visszatekintés után visszatérve a legfrissebb adatok elemzéséhez azt mondhatjuk, hogy a helyzet nem sokat változott sem a számarány alapján, sem pedig a realitásban. Pozitív hangvételt kapott azonban a multinacionális cégeknél már bevált munkaviszony módszere, a fél munkaidő és a flexibilis időbeosztás.

6. táblázat. Munkanélküliség, munkavállalás és részmunkaidő 2005-ben (%-ban)

	Munkanélküliség		Munka		Részmunkaidő		Manageri pozíció	Átlagos fizetési különbségek (%)
	Férfi	Nő	Férfi	Nő	Férfi	Nő		
EU-25	7,6%	9,6%	71,2%	56,3%	7,3%	32,6%	32,1%	15%
Szlovákia	15,2%	16,6%	64,1%	50,8%	1,2%	3,9%	31,2%	24%

Forrás: http://ec.europa.eu/employment_social/publications/2006/ke060026_en.pdf.

A részmunkaidő esetében kitűnik, hogy a férfiak csak 1,2%-ban élnek ezzel a lehetőséggel Szlovákiában, míg a nők 3,9%-ban. Ezek a számok rendkívül alacsonyak az EU-átlaghoz viszonyítva, ahol a férfiak esetében az arány 7,3%, a nők esetében pedig 32,6%. Ez tehát azt jelenti, hogy az unióban a részmunkaidő nagyon elterjedt formája a nők flexibilis munkaviszonyának, amely így lehetővé teszi a gyermeknevelés és a háztartásbeli feladatok elvégzését is. Szlovákiában a vállalatok 48%-a használja ezt a fajta munkaviszonyt, a cégek nagy része 16%-ban csak a munkaidő kezdetét és végét engedélyezi szabályozni, 7% pedig megengedi a túlórák idejének akkumulációját. 12% engedélyezi az egynapos szabadságot, mint a túlórák idejének kompenzációját. A liszaboni célok közt szerepel a modern, dinamikus munkahely gondolata, ami nagyban befolyásolja a munka minőségét és az attitűdök változását is.³¹ Amikor a bérkülönbség EU-s és szlovákiai összehasonlítását vizsgáljuk, megál-

lapíthatjuk, hogy míg a *gender gap* európai uniós átlaga 15% körül mozog, ez a szakadék jóval nagyobb Szlovákia viszonylatában, hiszen itt 25%-os különbséget figyelhetünk meg, ami a gyakorlatban azt jelenti, hogy a nők a férfiak fizetésének csupán háromnegyedét kapják nők.

2.2.6. A nők és a vállalkozások

Az Európai Szociális Alap közreműködésével a női vállalkozók pénzbeli és tanácsadói támogatást is kaphatnak új vállalkozások beindítására.³² Szlovákiában jelenleg a nők vállalkozásokban betöltött szerepével a Združenie žien v podnikaní nevű non-profit szervezet foglalkozik. Az Európai Parlamentben pedig A nők a vállalkozásban elnevezésű platform alakult; melynek szlovákiai megvalósítását a Szlovák Üzleti és Ipari Kamara kezdeményezte. A program célja a szlovák vállalkozó nők véleményének, érdeklődésének és szükségleteinek képviselője. A platform lehetőséget nyújt a véleménycserére és professzionális munkafórumot indít a női menedzserek közt. Európában nem példa nélküli a kezdeményezés: Finnországban már működik a Vállalkozó Nők Szervezete; Portugáliában sikeres egy projektum, mely a női vállalkozások beindítására összpontosít; Franciaországban az állami költségvetés célirányos *gender budget* összetevővel is büszkélkedhet; ugyanez Németországban és Ausztriában is megtalálható, ahol mindemellett még az adózási területeken is genderérzékeny adókat vezetnek be, támogatva így a nők induló vállalkozásait.

2.2.7. A szegénység feminizációja Szlovákiában

A szegénység *feminizációját*, vagyis azt, hogy a szociálisan rászorulóknak közt mind jobban túlréprezentáltak a nők, számos társadalomban megfigyelték már. Bár viszonylag új jelenségről van szó – mely kapcsolatban áll a nők családi és rokonsági kapcsolatoktól való növekvő függetlenségével –, a nemek közötti jelentős szegénységi szakadék alapvetően megváltoztatja a szegénység természetét, és a rá adott politikai választ egyaránt. Amennyiben ugyanis a nők egyre növekvő – s a férfiakénál nagyobb – számban élnek nyomorban, ez hatással van az egész társadalomra, hiszen így a gyerekek is nagyobb eséllyel lesznek szegények, és ez hosszú távú következményekkel jár a társadalmi mobilitásra és rétegződésre nézve.³³

A nemzetközi összehasonlító statisztikák szerint az számít szegénynek, aki olyan háztartásban él, ahol az egy főre jutó jövedelem kevesebb, mint az adott ország háztartási mediánjának 50%-a. A jövedelem ebben az esetben igazítva van a háztartási szerkezethez, és magában foglalja az összes készpénzt és készpénz jellegű kifizetést (azaz bérjövédelmet és bármely jóléti programból származó segílyt vagy készpénzes támogatást), de nem tartalmazza a természetbeni juttatásokat, mint például az ingyenes állami gyermekellátást, az egészségügyi ellátást vagy az oktatást.³⁴

A szegénység feminizációjának kutatása során két mérésre támaszkodhatunk, az egyik szociológiai szempontból, a másik komplexebb módon – a Laeken-mutatókkal – kutatja a problémát.

Fodor Éva idézett tanulmányában a nemek közötti szegénységi szakadék megítélésére négy különböző mérőszámot használ, amelyek megmutatják:

- az alultápláltság szintjét;

- az egyszerű fogyasztási cikkek birtoklását;
- a lakhatás minőségét és
- a válaszadó saját háztartása gazdasági helyzetéről adott szubjektív értékelését.

Ez a többdimenziós megközelítés a régió szegénységének természetéről árnyaltabb képet ad, mint az, amely egyedül a háztartási jövedelmet használja.

A másik mérési rendszerhez visszatérve a gender irodalma a Laeken-mutatóval írja le a szegénység dimenzióját és viselkedését. A lisszaboni konferencián elfogadott háromrétegű statisztikai mérési rendszer megfogalmazza a multidimenzióális szegénység problematikáját, melynek lényege, hogy nemcsak a társadalomban mért *relatív* és *aggregát rizikóval* számol, de kitér a *szubjektív szegénység* fogalmára is.³⁵

A nyugati fejlett kapitalista társadalmakat vizsgáló összehasonlító tanulmányokban a női szegénységi rátának a férfi szegénységi rátához viszonyított aránya (vagyis a nemek közti szegénységi szakadék) változó számokat mutat országonként. Az egyensúlyi helyzethez képest a legmagasabb az Egyesült Államokban mért 1,41-es értéktől a német 1,29-en át a hollandiai szinte teljes egyenlőségig (1,00) terjedt, illetve fordított irányú volt például Olaszországban és Svédországban (0,9). A legtöbb országban – az utóbbi három kivételével – jelentős szegénységi szakadék található a két nem egymáshoz való viszonyában, s a nők általában nagyobb eséllyel szegényednek el, mint a férfiak. Ezt az országok közti eltéréseket a házasságkötési arány eltéréseivel magyarázzák (ami különösen magas Olaszországban, és ez magyarázza az alacsony szegénységi szakadékot), valamint a munkaerő-piaci részvétel arányával (amely kiemelkedően magas Svédországban).³⁶

Szlovákiára nézve még mindig elmondható, hogy – hasonlóképpen Oroszországhoz vagy Romániához – Közép-Kelet-Európában kivételes helyet foglal el. A nemek közötti szegénységi szakadék vizsgálata így a nemi rendszernek (*gender regime*) legalább két kialakulóban lévő típusát tárta fel posztszocialista térségünkben. Bár az a fajta strukturális átalakítási politika (*structural adjustment policy*), amit az IMF és a Világbank támogatott Kelet-Európában, máshol növekvő társadalmi és különösen nemi egyenlőtlenségeket hozott létre; nem tűnik úgy, hogy esetünkben is ez történt volna. Amikor a kutatók azt állítják, hogy azok a gazdaságpolitikai intézkedések, amelyek a nagy volumenű exportra termelést bátorítják a férfi munkaerőt részesítik előnyben, arra a feltevésre alapoznak, hogy a nők az egyedüli felelősei a reprodukív munkának, és így növekszik a férfiaktól való függőségük, valamint produktív, fizetett és nagy presztízsű munkákból való kirekesztésük.³⁷ Azáltal, hogy az állami költségvetésben csökkentik az oktatásra és az egészségügyre fordított kiadásokat, a strukturális átalakítási rendeletek növelik a nők reprodukív terheit, megnyirbálják a szociális juttatásokat abbéli igyekezetükben, hogy megteremtsék a „költségvetési egyensúly”-t. A multinacionális cégek a fiatal nőket gyakran kizsákmányolják nehéz, veszélyes és rövid távú munkakörökben, ahonnan soha nem léptetik elő őket vezetői pozícióba. Néhány évi szolgálat után megválnak tőlük, hogy helyükre még fiatalabb és olcsóbb munkásokat tegyenek.³⁸ E folyamatok közül néhány valóban megfigyelhető a régió minden országában. Például a nők otthoni terhei növekedtek, különösen a szegényebb nők töltenek több időt a családi munkaerő újratermelésével, mert gyakran nem engedhetik meg maguknak, hogy megfizessék az ilyen jelegű szolgáltatásokat (például az olcsó üzemi kosztot), és saját munkaerejüket kell hogy ezek előállítására fordítsák. Mégis, a strukturális átalakításoknak sok olyan követ-

kezménye, amelyet Ázsiában és Afrikában megfigyeltek, nem releváns Lengyelországban, Magyarországon és Szlovákiában. Sok nő – a legvalószínűbben annak az emancipációs folyamatnak a következményeként, amelynek régebben ők és anyáik erőteljesen ki voltak téve – jobb helyzetben volt ahhoz, hogy a piaci alapú gazdaságban részt vegyen, mint más fejlődő országokban élő társaik. Ez jó példája annak, hogy hasonló típusú strukturális átalakítási intézkedések (akárcsak a globalizáció) miképpen vezetnek eltérő eredményre a nemi szerepek terén az adott társadalom intézményi örökségétől függően. Ennek folytán számos nő szerzett és tartott meg jó állást és biztos foglalkoztatást. Természetesen sok nő Szlovákiában sem tudta kihasználni azokat a munkalehetőségeket és bérjuttatásokat, amelyeket a multinacionális cégek, a külföldi nonprofit szervezetek vagy a magánvállalkozások ajánlottak. Ebben a tekintetben nemigen különböznek sok férfi honfitársuktól. Más szóval: ezen országok bizonyos fajta nőbarát rendszerét egy demokratikus, szabadpiacra alapozó patriarchális rendszer váltotta fel. Ez rombolóan hatott az osztályviszonyokra, növelve a szegénységet és az osztályalapú egyenlőtlenségeket. Ennek következményeként természetesen megváltoztatta a nemek közötti kapcsolatokat is, de nem tűnik úgy, hogy mélyítette volna a nők egyenlőtlenségének és elnyomásának fokát (legalábbis nem különösebben a társadalmi hierarchia legalján).

Másrészről azokban az országokban, amelyek lassabban fejlődtek, a piaci stratégiákat habozva vették át, a nők nem tudták felhasználni azokat az erőforrásaikat, amelyeket a szocialista korszakban szereztek. Itt a jóléti állam összeomlása és a kapcsolatokon alapuló, állami kontroll alatt álló (bár ez már nem nőbarát állam, még retorikájában sem) munkapiaci preferenciák hátrányba hozták a nőket a férfiakkal szemben. Egy másféle „nemi rendszer” jött létre, s ez olyan nemi elkülönülést és diszkriminációt mutat, amely különbözik mind az államszocialista újraelosztó rendszer jóindulatú paternalista módjától, mind a nyugati kapitalisták által kikényszerített, nemi vonatkozásban feltehetően semleges patriarchális diszkriminációtól. Következésképpen a piacosodás, bár növelte az osztályegyenlőtlenségeket, úgy tűnik, hozzájárult a kelet-európai, a szegénységben a nemek között fennálló egyenlőtlenségek csökkentéséhez (vagy néhány esetben szinten tartásához) – legalábbis az államszocializmus összeomlása utáni első tíz évben. Az optimisták szerint a nők nem engedhetik meg maguknak, hogy elveszítsék előnyeiket, a pesszimisták szerint nem engedhetik meg maguknak, hogy megtartsák.

Kutatások alapján általánosan elmondható, hogy Európában a nők szegénysége valamivel magasabb értéket mutat a férfiakénál, viszont a szegénység extrém megnyilvánulásai mégis inkább a férfiakat érinti. Az egyes korosztályok közt megemlíthetjük a 65 év feletti veszélyeztetett csoportot, ahol a kutatások alapján nem észlelhető nagyobb különbség a férfiak és nők közt. A szegénységgel küzdés veszélye a gyermeküket egyedül nevelő nők esetében nagyobb. Ez visszavezethető a munkapiaci viszonyokra és a társadalmi kirekesztés gondolatára. A TÁRKI riportja szerint nincs jelentősebb különbség.³⁹

2.2.8. Munkaerőpiaci megoldások

Ha a munkaerőpiaccal kapcsolatban a nők és férfiak közti esélyegyenlőségről beszélünk, egy demokratikus munkaerőpiac érdekében számos megoldást kellene fi-

gyelembé venni. Mindenekelőtt támogatni kell a nők magasabb döntéshozatali funkcióba jutását, bevezetni egy alkalmi kvótát, amely átmeneti időszakra a nők létszámát elsősorban az állami, valamint a nyilvános szektorban szabályozná. Továbbá szükségzerű ösztönözni a munkaadókat arra, hogy a női munkaerő a hierarchiában magasabb beosztásba kerülhessen, nagyobb felelősségű munkakört biztosítva. Az esetleges elutasítások mögött gyakran az az érv áll, hogy a nők potenciális anyák. A nők munkaköri tevékenységét speciális támogató programokkal lehet segíteni. A regionális különbségek sajátos regionális hozzáállást és problémamegoldást igényelnek. Ajánlott megerősíteni a nők képviselőit a társadalmi kommunikáció során a szakosztályok és alkalmazók között. Ez elősegíti a nők jogainak megismerését, és felkészültté, ill. nyitottá teszi a vezetőket adandó problémáik orvoslására. A téma kapcsán a gyermekgondozási szabadság biztosítása a következő fontos alapelv. Szükséges lenne a gyermekgondozási segély emelésére, valamint a szülő szabadságának támogatása, ezáltal az apa is aktív részt vállalna a gyermeknevelés gyakorlatában. Nagy segítség lenne a szociális gondozás intézményeinek növelése, támogatni kellene nemcsak a magánjellegű, de az állami jellegű intézményeket is, ezáltal a szülők könnyebben egyeztetethetnék a családi életet a munkaviszonnyal.⁴⁰

Szlovákia esetében a nők fizetési diszkriminációjának oka a hagyomány: a hagyományos hozzáállás, a régi családmódelel, valamint a proaktív eljárások hiánya. Ezekben a területeken szükség lenne a szemléletváltásra, amely elősegítené a női munkaerő döntéshozatalban való megjelenési arányának növekedését az egyes intézményekben, a szociális szolgáltatások színvonalának fejlődését, mindezzel pedig támogatást nyerne a nők karrierje és családi élete. A megoldás tehát egy újfajta hozzáállásban rejlik, amely maximálisan támogatná a flexibilis munkaidőt, ahol a nő egyaránt anya és dolgozó.⁴¹

2.3. Nők a közszférai döntéshozatalban

A nemek esélyegyenlőségének vizsgálatokor kiváló tükörként szolgálhat a döntéshozatal, a felsővezetés világába történő betekintés. A számok akár magukért is beszélhetnek, hiszen nem nehéz megérteni, viszont annál nehezebb cáfolni azt a tényt, hogy amely csoportok a döntéshozatalból kizártak, avagy alacsony számban reprezentáltak, jóval hátrányosabb helyzetben vannak, mint azon csoportok, melyek valóban beleszólhatnak saját sorsuk alakulásába. Elismert tény ez a különböző hátrányos helyzetű társadalmi csoportok esetében, azonban máig vitatott, s gyakran a közvélemény által irrelevánsnak tartott kérdés ez a nemek egyenjogúsága szempontjából, hiszen miért is kellene különbséget tenni az azonos érdekekhez való hozzáálláshoz csupán nemi alapon. Pedig amennyiben valóban a számokra hagyatkozunk, furcsa jelenséget figyelhetünk meg: bár a társadalom nő-férfi megoszlása hozzávetőlegesen 50-50%-ban valósul meg, s bár az elmúlt évtizedekben folyamatos és jelentős növekedést tapasztalhatunk az ambíciózus, a közhivatal iránt érdeklődő nők számát illetően, a ranglétrán felfelé haladva mégis egyre alacsonyabb arányokat látunk, s a nők helyenként alig 10-20%-ban vannak jelen (lásd 7. táblázatot) a döntéshozatalban. A munkaerőpiac vizsgálatánál már foglalkoztunk a női felsővezetésről a magánszektorban, azonban rendkívül fontos a kérdés vizsgálata a kormányzat területén is. A kormányzat, az ország minden szintjén való gazdasági, politikai és

közigazgatási hatalom gyakorlását jelenti. Mindez intézmények, mechanizmusok és eljárások által testesül meg, s témánk szempontjából nem kizárólag a női-férfi fizikai jelenlét a lényeg, hanem leginkább a részvétel minősége.⁴² Attól ugyanis hogy több nőt ültetünk a parlamenti vagy önkormányzati székekbe, még magában nem valósul meg a genderszenzitív kormányzás. Ahhoz, hogy egy ország kormányzása valóban genderszenzitív legyen, három alappilléren kell nyugodnia:

1. Megfelelő számarány, melynek legalább a 30%-ot kell elérnie ahhoz, hogy valóban politikai erőt tudjon képviselni.

2. Kapacitásnövelés, mivel egyik nem képviselői sem születnek a nemi esélyegyenlőség tudományával, szükséges a megfelelő képzés biztosítása férfiak és nők számára egyaránt.

3. Nemzeti mechanizmusok, melyek hatékonyan segítenék az elmélet gyakorlatba ültetését.⁴³

Alapvetően két nagy szegmenst különböztethetünk meg: a felső, kormányzati szintet és a helyi önkormányzatok szintjét. Megfigyelhető, hogy a kormányzati rendszerben a helyi szinttől az országos szint felé haladva egyre csökken a női képviselők száma. Mindennek oka természetesen abban rejlik, hogy míg helyi szinten bizonyos mértékben könnyebb a sztereotípiákkal küzdeni, addig országos szinten – ahol már nagyon komolyak a hatalmi játékok – ez egyre nehezebbé válik. Több feminista szervezet a kvóták bevezetése mellett érvel,⁴⁴ miszerint számszerűen meg kellene szabni a női képviselők jelenlétét az intézményekben, a kormányzati szervezetekben. A kvóták ideiglenesen valóban jelenthetnek előrelépést, azonban bevezetésük esetén is rendkívül fontos lenne, hogy ne a mennyiségre, de elsősorban a minőségre koncentráljunk, tehát hogy ne csak egyszerűen nők, de feladatukat tudatosan értékelő és érzékelő női képviselők kerüljenek a hatalomgyakorlásba. A kvóták bevezetése azonban – s ezt szeretnénk kihangsúlyozni – csupán ideiglenes megoldásként jöhet szóba, hiszen bármilyen előnyös megkülönböztetés csak a hátrányok megszüntetéséig alkalmazható, vagyis addig, amíg az egyenlő eséllyel való részvétel feltételei meg nem valósulnak. A kvótarendszer tehát még nem teremt társadalmi támogatottságot.⁴⁵

A szocializmus bukása óta, szabad választások útján a parlamentbe kerülő nők aránya 12-15% körül mozog. A politikai pártok választási listáit ugyancsak érdemes megvizsgálni, ahol a nők aránya 20% körül mozog, s számuk fordított arányban csökken a parlamentbe való bejutás esélyének növekedésével.⁴⁶ A legutóbbi szlovákiai választások ismét nem hoztak javulást a női képviselőjelöltek és a parlamentbe kerülő női képviselők arányában. A női képviselőjelöltek számának kérdésével az utóbbi időben viszonylag nyomatékosan foglalkozott a sajtó, ennek ellenére nem tapasztalhatunk fejlődést az elmúlt évekhez képest. A pártlistákon szereplő nők aránya a 2002-es évhez viszonyítva pár százalékkal csökkent; bár a listákról a parlamentbe kerülő nők számát tekintve a preferenciaszavazás (karikázás) lehetőségének köszönhetően, halványan jobb eredmény született, mint az előző ciklusban.

70 **Mikóczy Ilona–Domonkos Livia**

7. táblázat. A nők aránya a parlamenti képviselőjelöltek között az utóbbi három választási ciklusban

Választási időszak	Politikai pártok száma	Képviselőjelöltek száma	Női képviselőjelöltek száma	A parlamentbe bejutó nők aránya
1998–2002	17	1 618	274	14,0 %
2002–2006	25	2 618	604	14,7 % ⁴⁷
2006–2010	21	2 353	529	16,0 % ⁴⁸

Forrás: Filadelfiová – Bútorová – Gyárfásová: *Ženy a muži...*

A helyi önkormányzatok képviselőtestületeit, illetve felsővezetőit nézve ugyancsak a nők alulreprezentáltságát tapasztalhatjuk, azonban az országos képviselethez képest valamivel jobb a helyzet. Különösen igaz ez a kisebb falvakban, településeken, ahol az ambiciózus nők jóval nagyobb eséllyel indulnak közhivatali funkciókért, mint a nagyobb városokban. Ennek az okát a kistelepülések közvetlenebb emberi kapcsolataiban találjuk, ahol épp azért, mivel ismerik az emberek egymást, ismerik a női jelöltek képességeit, szakmai, családi hátterét is, s így eleve bizalmi alapon adják le voksukat. Nehezebb ez már a nagyvárosokban, ahol a közvetlen kapcsolat hiánya miatt az ismeretlen vagy kevésbé ismert képviselőjelöltek közül a választók nagyobb rátermettséget tulajdonítanak a férfi jelölteknek.

Miért fontos a női részvétel és képviselet a közéleti döntéshozatalban? A közügyekben való részvétel valamennyi állampolgárnak alkotmányos joga. Biztosítani, hogy nők és férfiak egyaránt korlátozások nélkül élvezhetik és gyakorolhatják ezt a jogukat, az állam kötelessége.⁴⁹ Az olyan esetekben, ahol valamelyik nem vagy közvetlen megkülönböztetés, vagy pedig rendszeres korlátozások miatt alulreprezentált a közhivatalok gyakorlásában, a részvétel biztosítása társadalmi igazságosság kérdése. Ugyancsak az államrendszer hitelességét és legitimitását tükrözi a nemek közhivatalokban megmutatkozó egyensúlyhelyezete, mely a társadalomnak az államba vetett bizalmát erősítheti meg, amennyiben a képviselet és a döntéshozatalban való részvétel tükrözi a társadalom összetételét is. A hatékony programozáshoz és hatalomgyakorláshoz erősen hozzájárulhat a nők ismerete a háztartási igények és ezek közösségi társadalmi-gazdasági fejlődéshez való viszonyáról, mely kérdéssről a vezető pozíciókat betöltő férfiaknak gyakran nincs helyes elképzelése. Azt is fontos tudatosítani, hogy a közhivatalok betöltői fontos modellszerepet mutatnak a társadalom felé, s így női pozíciók esetében láncreakció indítójaként más nőket is motiválhatnak közhivatal betöltésének megpályázására.⁵⁰

Miben látják a szlovákiai nők és férfiak a nők alulreprezentáltságának okait a helyi és az országos kormányzatban? Kérdés-e ez egyáltalán a szlovák társadalomban? Nők és férfiak egyaránt a családi kötelezettségeket mint a politikai pályára lépés legfontosabb akadályát jelölik meg, azonban az e területet viszonylag egyetértő megjelölésen túl, a többi okot, mint a férfiak hatalomhoz való ragaszkodását, a politikai pályához szükséges képességek meglétét vagy a nők politika iránti érdeklenségét nők és férfiak teljesen eltérően ítélik meg.

8. táblázat. Mi gátolja a nőket a politikai szerepvállalásban?

Okok	Női vélemények	Férfi vélemények
A nőket a családi kötelezettségek gátolják a politikai szerepvállalásban	79%	70%
Ez a férfiak erőszakos, hatalomhoz és döntéshozatali joghoz való ragaszkodásának következménye	47%	29%
A nők politika iránti érdektelensége miatt	43%	54%
A politika piszkos és gátlástalan, ezért a nők elkerülik	42%	37%
A nők nincsenek eléggé felkészülve közhivatal gyakorlására	27%	25%
A nők önbizalomhiánya	21%	22%
A nők nem rendelkeznek a politikai élethez szükséges képességekkel és előfeltételekkel	7%	15%

Forrás: Filadelfiová – Bútorová – Gyárfásová: *Ženy a muži...*

Érdekes a nők helyzete az Európai Unió intézményeinek tükrében. A tagállamok szintjén tapasztalt arányokhoz mérten sokkal progresszívebb képet láthatunk. Az EU már eddig is fontos lépéseket tett a nemek közötti esélyegyenlőség biztosítása érdekében, s a gendertematika továbbra is prioritásai közé tartozik. Az Európai Parlamentbe az első közvetlen választások során 17%-nyi nő került be, s ez az arány azóta is fokozatosan emelkedik. Az országok közötti eltérések is fokozatosan csökkentek, annak ellenére, hogy a nemzeti parlamentekben továbbra is hatalmas eltérések mutatkoztak. A magyarázat erre ellentmondásos és összefügg olyan kérdésekkel, mint az Európai Parlament korábbi hatalomnélkülisége, s ebből kifolyólag a választások kisebb politikai kockázata és következményei; de ugyanakkor erősen jelen volt az EU elvárásrendszere és szocializációs ereje is, mely kényszerítette az egyes országokat a női jelöltek nagyobb számban való szerepeltetésére.⁵¹

2.4. Nők és iskolázottság

Az iskolázottság kérdésében fellelhető alapvető hiányosság a nők történelem folyamán kialakult, s emiatt determinált státusza. A nő mint az ún. gyengébb nem képviselője sokáig nem kerülhetett az iskolapadok mögé, s ez a deficit még inkább vonatkoztatható volt az egyetemekre. Ennek oka abban rejlett, hogy a nő szerepe a családjában és háziasszony szerepével kezdődött, s itt is fejeződött be. Az iskolázottsághoz való jogot nagyban befolyásolta az állam törvényalkotó apparátusa, mely ezt a jogot nemcsak hogy szabályozta, de teljes mértékben betiltotta egészen a 20. század elejéig. Igaz, Mária Terézia uralkodása idején Közép-Európában volt remény a pozitív változásra, meghatározó fordulatot viszont csak a 20. század 40-es évei hoztak. Ez a változás egy időre tehető a szüfrazsett mozgalmak aktivitásával és a női választójog kiterjesztésével.⁵² A nők társadalmi szerepét szondázva továbbá elmondható, hogy korlátozott jogaikhoz még nagyban hozzájárult az esélyegyenlőség kérdése, tehát a férfikkal szemben elfoglalt társadalmi helyük is. A nők nem szerepelhettek a politikai és társadalmi élet színterén. Sok jogszabály akadályozta nemcsak az iskolázottság megszerzését, de az egyes foglalkozások gyakorlását is. A nők társadalmi helyzetének javítására a legalkalmasabb társadalmi-politikai idő-

szak a francia forradalom idején alakult ki, amikor Olympe de Gouges – a nők képviselője – még Robespierre-rel is szembeszállt. Azt hangoztatta, hogy a nőknek ugyanúgy joguk van szavazni, oktatási intézményt látogatni és dolgozni, mint ahogy joguk van a kivégzettek közt lenni. Ez a kijelentés az 1791-ben kiadott *Női jogok nyilatkozatának* egyik alaptétele. A filozófusok szerint ezek a gondolatok Jean Jacques Rousseau elméletére reagálnak, mely szerint a nő a társadalomban a férfi segítségével vesznek részt, és egy nőnek az iskolázottságát aszerint kell alakítania, hogy a férfi számára a háztartásban a lehető leghasznosabbá tegye magát. Az ipari forradalom nagyban megnövelte a nők számát az egyes iparágakban és az ehhez szükséges tudás megszerzését is támogatta. Ez a korszak kedvező volt a nők iskolázottságának szempontjából. Ebben az időben kezd a patriarchális elmélet szétesni, és bebizonyosodik, hogy a nő nemcsak anyaként, hanem családfenntartó dolgozó nőként is jelen van a társadalomban.⁵³ Az ezt követő időszak pedig, napjaink történelme, amikor az egyetemek ajtaja mindenki számára nyitva áll, és a nőknek alkalma nyílik az eddig elérhetetlen szakmák gyakorlására.

2.4.1. Az iskolázottság Szlovákiában

Ez a téma megköveteli, hogy kitérőt tegyünk a tankönyvekre is, melyeknek szerkesztése és hangvétele szintén meghatározó tényező. Az iskolák, a tankönyvek és a tanárok befolyása hatalmas erővel bír az iskolás gyerekek véleményének fejlődésére. Már az elemi iskolától kezdve találkozunk a nemi sztereotípiák létezésével. A pedagógusok csoportokra osztják a fiúkat és lányokat az alapján mit csinálhatnak, mit játszhatnak, s ezáltal mesterségesen kialakulnak a különböző tulajdonságok, a hozzáállás és a véleményformálás. Míg a lányok szorgalmasak, figyelmesek, a fiúknak jobban elnézik a lógást, a rosszkodást és egyéb „negatív” aktivitást, mivel ők mozgékonyabbak.⁵⁴ A tanár–diák kapcsolatban is megnyilvánul az ilyen fajta viselkedésmód. A tanárok nagyobb figyelmet szentelnek a fiúknak, többször ismételnék bizonyos dolgokat, míg a lányokat nem fegyelmezik olyan szigorral. Minerovičová egyik tanulmányában azt írja, hogy a fiúk általánosságban véve több teret kapnak a kibontakozásra. Itt érvényesül az a rögeszme is, hogy a fiúk a matematikában, a lányok az idegen nyelvek terén jobbak. Ez az osztályzási rendszerben is megmutatkozik. David Fontan pszichológus szerint viszont biológiailag az emberi agy teljesítménye nem különböző, vagy legalábbis nem olyan mértékben, ahogy ezt a nemi sztereotípiák felvázolják. A pályaválasztásnál szintén előbukkan a tipizáció, hisz sok pályaválasztási tanácsadó olyan egyetemeket ajánl lányoknak, ami mellett otthon a gyerekekre vigyázhat (tanári, levelező, esti szakok). A tankönyvek kapcsán is reformokra van szükség, hisz az előző rendszerből maradt szövegek keverednek a nem túl találó illusztrációkkal, ahol az „anya a konyhában az apa pedig munkában van”, ezek a sztereotípiák pedig nagyban hozzájárulnak a pályaválasztás, az otthoni feladatok elosztása, a hős, a példakép és az előítéletek témájához. Gyakorlatilag a nemzetközi mércéhez és követelményekhez mérve Szlovákia tankönyvei megérdemelnének egy újítási folyamatot, hogy a társadalomba terjesztett információ összhangban legyen a nemek esélyegyenlősége megvalósulásának célkitűzésével.

Az Eurostat adatai szerint olyan következtetéseket vonhatunk le, hogy a szlovákiai nők „iskolázottabbak”, mint a férfiak, vagy legalábbis több a főiskolát végzett

nő száma. Különösen a fiatal szlovák nők, a 20–24 éves korosztály körében nagyarányú a felsőfokú oktatásban résztvevők száma.⁵⁵

9. táblázat. A férfiak és a nők* iskolázottsági szintje Szlovákiában és az EU-ban (2003)

	Érettségivel rendelkezők		Nők aránya az egyetemeken		
	Nők	Férfiak	Együtt	Természettudományok	Humán és társadalomtudományok
EU 25	80,0%	74,6%	54,6%	37,3%	65,6%
SZK	92,1%	90,9%	53,1%	33,9%	54,3%

Forrás: http://ec.europa.eu/employment_social/publications/2006/ke060026_en.pdf.

Megjegyzés: *20–24 évesek

Az Európai Unió államaiban a nők 80%-a és a férfiak 75%-a rendelkezik középfokú végzettséggel. Ami az egyetemet végzett nők arányát illeti, az EU-s átlagot megközelítjük, tehát átlagban a nők iskolázottabbak, mint a férfiak, viszont a nők a humán szektor és a társadalomtudományok terén összpontosulnak. A természettudományokban csak 34%-ban vannak jelen, a humán szektor ilyen szempontból jóval preferáltabb, hiszen mintegy 54% a részvételi arány. Az iskolázottsági szintre vonatkozó adatokból következtetve ugyan a nők jó helyzetben vannak, azonban épp ebből kifolyólag érthetetlen, hogy milyen tényezők indokolják a meglévő bérkülönbségeket.

2.5. Nők a médiában

Témánk kulcsfontosságú pontja a média, ez a csatorna befolyásolja ugyanis a legnagyobb mértékben a közvéleményt. Ha a nők és férfiak társadalmi élethelyzetekben tapasztalható esélyegyenlőségének megvalósulását vizsgáljuk, kétségtelen, hogy a média rendkívüli szerepet játszik a nemi szerepek és a sztereotípiák tükrözésében. Ezek a sztereotípiák mint „a normálisak” reflektálódnak a társadalmi, a gazdasági és a politikai lehetőségekben. Ezért fontos a téma vizsgálata mind a média készítői mind pedig felhasználói szempontjából.

A média készítői kezében olyan hatalom van, mely abszolút ellenőrzést biztosít nők és férfiak ábrázolásának bemutatásában a különböző csatornák által, tehát vagy megerősítheti a negatív beidegződéseket, vagy épphogy megkérdőjelezheti és megbonthatja a sztereotípiákat. Példaként említhetnénk a politikusok különböző bemutatását. Az erőteljes kiállás – gyakran agresszió – a férfi politikus esetében a lényegretörő hozzáállást, a bátorságot, a vezéregyéniséget tükrözi. Ugyanilyen viselkedésmód egy női közszereplőnél visszatetszőnek, közönségesnek van általában ábrázolva. A média ugyanis előszeretettel mutatja be a női politikusokat az érzelmi oldalra, a magánéletükre, illetve külső megjelenésükre koncentrálva. A cenzúra, a szólásszabadság jogának egyértelmű megsértése, azonban a tartalmi szabályozás a szerkesztő mérlegelési jogkörébe tartozik. A szerkesztő dönti el ugyanis, hogy a sztorit milyen szempontból mutatja be, valamint milyen fontossági sorrendet állít fel a különböző témák tartalmára vonatkozólag. Ugyanígy az ő hatáskörébe tartozik a szexista nyelvhasználat megengedése vagy mellőzése.⁵⁶ Nemcsak a programok, de a reklámok kérdése is hasonló problémákat vet fel. Gondoljunk csak bele: ha ház-

74 Mikóczy Ilona–Domonkos Livia

tartással összefüggő terméket reklámoznak, a háziasszony; ha komoly üzleti, a pénzügyi élettel összefüggő vagy ahhoz kapcsolódó terméket akarnak eladni, a férfi jelenik meg a képernyőn vagy az újság hasábjain. Ugyanúgy, ahogy több kormány ma már szigorítja (helyenként egyenesen tiltja) a dohányáru, illetve alkohol reklámozását, analóg módon lehetne megközelíteni a reklámokban a nemi egyenlőség kérdésének bemutatását is.

A felhasználás szempontjából ugyancsak nagy szerepe van a kormánynak, az ország vezetésének. Rendkívül tudatosan kell alakítania kommunikációját – a közérdekű felhívásokat, a tájékoztató közleményeket, a politikai hirdetéseket, valamint az általános irányelveiket, a sajtóközleményeiket –, hogy a nemek egyenlőségét megfelelően elősegítsék, megvalósulását érvényre juttassák.

A cél tehát, hogy a nemi egyenlőség perspektíváját mind a média készítői, mind felhasználói számára integráljuk; hogy a rossz beidegződések, a sztereotípiák leküzdésével elhárítsuk azokat az akadályokat, amelyek nők és férfiak számára a társadalmi, a politikai, a gazdasági életben való teljes részvételt gátolják.⁵⁷

Ha a szlovák média tartalmi analízisét szemléljük, fontos kezdeményezések sokaságát fedezhetjük fel. Ma már világviszonylatban is sok forradalmian új tevékenységnek lehetünk tanúi, melyek a nők médiában kialakult helyzetét követik nyomon. Elmondható, hogy a nők részvétele a médiában mint iparágban meglehetősen bonyolult és erősen összeköthető a munkahelyi diszkrimináció fogalmával. Ebben a szférában ugyanis a nők iránti tisztelet hiánya rendkívül megnehezíti szereplésüket és szakmába jutásukat egyaránt. Sok országban a nők médiába jutása keveredik a szexuális attitűd fogalmával, mely szexuális zaklatást és fizetésbeli különbségeket eredményez. Még olyan országokról is, mint az Amerikai Egyesült Államok elmondható, hogy az újságírás szakon tanuló nők nagy része nem a média szektorában helyezkedik el.⁵⁸ Ennek oka az alacsonyabb fizetésben és a megkülönböztetett bánásmódban kereshető, s a későbbi megoldások egyike, hogy a PR-szektor más szakában helyezkednek el, mely szintén közel áll a médiához.⁵⁹ Kevés médiaoktatási intézmény foglalja programjába a gender, azaz az esélyegyenlőség témájának boncolását, ami mindenképpen ellentmondásos, hisz a média szerepe lenne a helyes információ terjesztése, bizonyos mértékben a társadalom oktatása is. Amennyiben viszont a riporterek vagy médiában dolgozó nők újabb álláskeresőkor belefoglalják önéletrajzukba, hogy ezen a területen tevékenykedtek, ez inkább negatív tényként kezelendő a vállalatok személyzeti ügyosztályai által szervezett felvételi megbeszéléseken.⁶⁰

Érdemes megemlíteni egy Szlovákiában indult új projektet, a *Plus pre ženy 45* elnevezésűt, amely éppen a média hibáit próbálja részletesen – női szempontból is – vizsgálni, és a nők figyelmét felhívni a genderkutatások eredményeire.⁶¹ Az említett projekt főképp a közép és idősebb korban levő nők társadalmi helyzetét vizsgálja a médiában terjesztett képük alapján, valamint a médiával együttműködve próbálja kiküszöbölni a nők diszkriminációját.

2.5.1. A nők szerepe az írott sajtóban

Az írott sajtó fontos információközvetítő eszköz, amely a televízióhoz és a rádióhoz hasonlóan nagyban befolyásolja a közvéleményt. Legnagyobb versenytársa ma már

az internet, mely egyre inkább kiszorítja a nyomtatott sajtót. A nők megítélésével kapcsolatban a sajtóban bekövetkezett hibák főleg sztereotípiák jelenlétét jelzik. A sztereotípiák nem más, mint egy irracionális és emocionális pszichikai és szociális mechanizmus, amely a legtöbb esetben berögződött álinformációt juttat a köztudatba, szabályozva a természetes, nem befolyásolt észlelés folyamatát a kommunikációt felfogó alany gondolataiban.⁶²

A szlovák médiában a sztereotípiák két megjelenési formájával találkozhatunk:

- *Dichotómia*: az ellentétek leírásán keresztül jellemez, pl. önálló – segítségre utalt
- *Hierarchikus viszonyok*: a norma alapján (férfiasság, fiatalság, majd az öregség képének összehasonlítása)⁶³

A nemi sztereotípiák a szlovák sajtó nagy részében jelen vannak. A szlovák női napilapok kapcsán megjegyezhető, hogy sok hibát követnek el a témák egyoldalú irányultságában. A nők identitástudata nem gyenge, csak az olyan jellegű rovatok gyengítik, melyek a sztereotípiákat támogatják. Ann Oakley pszichológus szerint a női magazinok a pszichológia szempontjából lehetővé tették, hogy az otthon szenvedő elfáradt anyák a háztartásban a lapok hatására azt az egójukat érezzék leginkább, hogy jó családanyák, jó feleségek és – végül, de nem utolsó sorban – jól vezetnek a háztartást. Egy szlovák női magazint kezünkbe véve furcsa módon csak olyan témákkal találkozhatunk, melyek az ideális alakra, a ráncokra, a sztárok imázsára koncentrálnak, ahelyett, hogy – mint elvárhatnánk – komolyabb és relevánsabb témákkal a nők identitását erősítenék.⁶⁴

A *Plus 45* program tartalmi analízise során 4 szlovák újságot (*Sme*, *Hospodárske noviny*, *Nový čas*, *Pravda*) vizsgáltunk. Kiderült, hogy 2005-ben 723 publikált cikk (*Sme*: 313, *Pravda*: 143, *Nový čas*: 145, *Hospodárske noviny*: 122) összpontosított a nőikkel kapcsolatos sztereotípiákra és a nők társadalomképére. Az elemzésből kiderül az is, hogy az egyes napilapok hogyan viselkednek a vizsgált kérdéssel kapcsolatban, pozitív vagy negatív szemszögből publikálják-e a nőikkel kapcsolatos témákat. A *Hospodárske noviny* című gazdasági és kereskedelmi lap mindössze egy ötöd részben szólít meg nőket az összes megjelenő cikk számához viszonyítva. Leginkább a karrier, az egészség és a magánszféra témakörében találunk nőkről, illetve nőknek publikált cikkeket. Gazdasági jellegének köszönhetően azonban foglalkozik a vállalkozó nők tevékenységével és véleményével is. A *Sme* és a *Nový čas* viszonylag jól bemutatja a diszkrimináció és az egészség tematikáját, viszont több cikkben az idősebb emberek, főleg a nők képe negatív fényben van feltüntetve: mint tehetetlen, a gazdaság terhére levő személyek. Az újságok gazdaságilag passzív és segítségre szoruló emberképet formálnak az idősebb korban levő, valamint az elszegényedett, a gyermeküket egyedül nevelő nőkről. Az aktív öregkorról nagyon kevés cikk ad hírt. Egyedi kategóriát alkotnak az anyasággal kapcsolatos cikkek is. A legkevesebb figyelmet a *Pravda* fordítja az anyákra, mivel ez a lap főképp más témákra koncentrálnak.

Összegezve azt állíthatjuk, hogy a napilapok próbálják politikailag korrektül informálni az embereket, viszont a nyitott diszkrimináció nézete mégiscsak uralkodik, de okait és rejtett formáinak kiindulópontját nehéz lenne behatárolni. A használt nyelvezet „nemileg neutrális”, helyenként túlzások szerepelnek, ami a cikk írójának elfogultsága, illetve a már említett sztereotípiák következménye. A nők médiában betöltött, illetve média által sugalmazott társadalmi helye közvetlenül kihat a munka- és családi viszonyokra, valamint a társadalmi bánásmódra.⁶⁵

2.5.2. A nők szerepe a televízióban és a rádióban

A tévé és a rádió aktív tájékoztató jellege miatt a gendertematika legkonstruktívabb eszköze lehetne. A nemi sztereotípiák a szlovák média szerves részét képezik. Arról, hogy milyen az ideális nő, illetve férfi a reklámokból és a filmekből szerezhetünk tudomást. A nemi sztereotípiá segítségével a médiában, főként pedig a reklámokban a tipikus nőt próbálják megtestesíteni. A karcsú, szép, mosolygós nők leggyakrabban az egészséges élelmiszerek reklámjaiban szerepelnek, valamint a mosószer, a kozmetika és az egyéb háztartással kapcsolatos tematikában. A férfi ezzel szemben az erősebbik nem megtestesítője, a sport, a szórakozás, az autóipar területéről sugárzott reklámfilmekben jelenik meg. Ez a kép ismét a nőt helyezi a háttérbe olyan szempontból, hogy patriarchális utalásokat tesz az elavult családmoddellre, determinálja azokat a termékeket, melyek kifejezetten nők számára készülnek és – közvetve – a nőt a háztartásba terelik. A „női könnyek és férfi izmok” meghatározás a legtalálóbb leírása a nemek képviselőinek idealizálására.

A másik extrémitás, amelynek csapdájába a média gyakran beleesik, a szinglitematika. Itt azzal a középkorú nővel találkozunk, aki egészségesen él, karrierista és különböző, ehhez asszociálható dolgokat pl. gyógyszereket, vitaminokat, zabpelyhet reklámoz. A szingli jelenség napjainkban nemcsak divat lett, hanem társadalmunk egyik nagy csapdája is: az egygyerekes anyák – már ha vállalnak gyereket – az önállóság és a túlfűtött emancipáció hangulatát keltik. Ez az attitűd azt az érzést kelteti a fiatal, céljukat ismerő nőkben, hogy a család szerepe társadalmunkban nemcsak másodlagos, de egzisztenciájának fontossága is megkérdőjelezhető.

A harmadik és legveszélyesebb téma a szexualitás. A szexuális értékekre történő apellálás problémája a termékek *erotizálásának* eredménye. Kezdetben a szexuális motívumok csak a pillantást akarták megragadni. A II. világháború után differenciálódik a kép és a szexuális mozzanatot mint döntési sávot használják fel egyéb motivációk megerősítésére (bájosság, dominancia, emancipáció stb.), mivel a női alak megjelenítése sok helyen nem kizárólag csak a szépségre összpontosít, hanem kettős értelemben a női szexualitásra céloz.⁶⁶ A „női szépség” és a szexualitásra való célzás marketingeszközként való manipulációja segít sok termék eladásában. Nem is maga a termék eladása jelenti a gondot, hanem hogy az ilyen reklámok erősítik azokat a társadalmi sztereotípiákat, hogy a nő, a női test is csak egy árucikk, mely megvásárolható vagy éppen félredobható ha az élet úgy hozza.

A TA3, az STV1, az STV2 és a Markíza csatornák meghatározó szereppel bírnak a szlovák televíziózásban. Köztük a TA3 és a Markíza liberális hangvételű, és több lehetőséget biztosít a nők személyiségének kibontakozásában. Helytelen lenne azt állítani, hogy az egyik tévéadó több nőt enged képernyőire, mint a másik, viszont vannak kifejezetten olyan programok, ahol főleg a televízió női dolgozói kapnak főszerepet: pl. talkshow-k, beszélgetőestek, híradó (bemondók vegyes összetételben). Ez a tény azzal is magyarázható, hogy a nő, mint kellemes megjelenésű, a szépség és kedvesség megtestesítője szerepel ezen programok narrátoraként, ezzel szemben viszont a szakmai tudást megkövetelő adások, a politikai műsorok, a műveltségi vetélkedők műsorvezetői javarészt férfiak.⁶⁷

Ugyancsak kevesebb női politikust, vállalkozót, szakembert, vezetőt kérdeznek meg különböző felmérések során, annak ellenére, hogy gyakran pont a nők azok, akik a nőket hagyományosan nem igazán foglalkoztató iparágakban maradandót alkottak.

A 2006-os választások során az a kritika érte a tévéállomások többségét, hogy kevés figyelmet fordítanak a nőkre a médiában, így a választók inkább a férfiakra voksolnak. Elmondható, hogy a televíziós beszélgetések és kampányműsorok során a bemondók szívesebben választottak férfi beszélgetőtársat, mint nőt. Egy tanulmány szerint a műsorba meghívott személyek között rendkívül alacsony arányban jelentek meg nők: egy nap leforgása alatt – közvetlenül a választási kampány lezárta előtt – a képernyőn 8 férfi politikus és 1 női politikus jelent meg (*Téma dňa* című műsor). Ilyenkor felmerülhet a kérdés, hogy a szlovák közéletben vajon a nők média nélkül vagy a média nők nélkül van jelen?⁶⁸

Hogy a média bemutatása pozitív hangvétellel záruljon, végezetül tekintsük meg a kevesebb negatív kritikát magáénak tudható rádió helyzetét. A Szlovák Rádióról elmondható, hogy több műsorral fordul a nők felé, azon egyszerű okból kiindulva, hogy a hallgatóság 60%-a nő (főleg ők hallgatják otthon a rádióállomást), valamint a játékra jelentkezők többsége szintén nő.⁶⁹

Összefoglalásul a következő problémák várnak megoldásra a média területén:

– A „szexizmus” legiszlatív fogalmának definiálása és büntetőjogi következményeinek törvénybe iktatása (hasonlóan, mint a rasszizmus fogalmánál).

– Az esélyegyenlőség törvényének hivatalos elfogadása és alkalmazása a médiában.

– A közszolgálati és a kereskedelmi adók tematikai köreinek elkülönítése, a határok szigorúságának szabályozása.

– A közszolgálati média információs és kommunikációs eszközeinek javítása a diszkrimináció elkerülésének érdekében vívott harcban.

– A média önregulációjának fontossága a professzionális etika területén.

– A média oktatási intézményeiben nagyobb hangsúlyt helyezni az esélyegyenlőség oktatására.

– Összehasonlító tanulmányok közzététele és programok működtetése, amelyek jóindulatú kritikáikkal segítik a médiát a társadalomba sugárzott információ módjának helyes megválasztásában.⁷⁰

Amennyiben a média komolyan kezeli a nők ügyét és hallatja hangját, teret és láthatóságot biztosítva a problematikának, azt mondhatjuk, jó úton halad. Ez azonban még nem elég. A kihívás abban rejlik, hogyan mutatja be a történeteket, milyen címet választ nekik, és hogy az egész gyakorlat minősége milyen hatást nyújt a nyilvánosság felé. Összegezve tehát csupán hozzáállás, megjelenítés, részvétel, láthatóság, tér, nyelvezet és interpretáció kérdése minden.

3. Befejezés

Egyértelmű megoldást találni az esélyegyenlőség tematikájára nem könnyű feladat, figyelembe véve a téma komplexitását és kényes jellegét. A tanulmány szerzői nem próbáltak elméleteket megdönteni és a rendelkezésre álló adatokból olyan állításokat formálni, melyek nem lennének relevánsak mindennapjainkban.

A nemek esélyegyenlőségi lehetőségeit vizsgálva Szlovákiában először a téma jogi oldalát mutattuk be. A következőkben viszont a gyakorlati oldalt, a nők családban, közéletben, munkaerőpiacon betöltött helyzetét és helyét vizsgáltuk. Az említett témakörök megértése szubjektív hozzáállást igényel, komplex tudást és felmérést követel meg a szociológia, a jog és a közgazdaság tudományainak kereszteződésében.

Általánosan megállapíthatjuk, hogy a nemek társadalomban betöltött helyzetének megítéltségét nagyban befolyásolják a sztereotípiák. Bármely szegmensét is vizsgáljuk a társadalomnak, a sztereotípiákkal való szembesülés és küzdelem elkerülhetetlen és elsőrendű feladat. Tanulmányunkban igyekeztünk ezen túlmenően is konkrét ajánlásokat megfogalmazni.

A nők családi helyzetének vizsgálatakor nem kívántuk a család szentségét és a hagyományok értékét kétségbe vonni. Meggyőződésünk azonban, hogy mind az aktuális gazdasági és társadalmi viszonyok, mind pedig politikai, gazdasági, társadalmi kilátásaink ösztönöznek arra, hogy azon munkálkodjunk, hogy a nők számára a szabad döntések lehetőségét, valamint a család és a karrier összeegyeztethetőségét biztosítsuk. A hangsúly pedig ismételtelen az összeegyeztethetőségen van. Ugyancsak vizsgáltuk a családon belüli erőszak kérdését, mely problematika megoldása társadalmi összefogást, képzést és tetteket igényel.

A legtöbb európai ország munkaerőpiaca, köztük Szlovákia is, az utóbbi évtizedben jelentős lépéseket tett a nemek esélyegyenlősége érdekében; a nők nagyobb befolyásra tettek szert a múlt évszázadhoz hasonlítva. A fennálló veszélyek közt találjuk viszont még mindig a három fő problémát: a fizetési különbségeket, a szegregációt és a flexibilis munkaidő fogalmát. A legnagyobb gond továbbra is a 25%-os bérkülönbség (mely Európában átlagosan 15%), de ez a fizetési különbség a jogrendszer és a kiépített intézményrendszer segítségével harmonizálható lenne. Az előre definiált szabályok és a jog pontos ismerete és betartatása egy vállalat és alkalmazottja között szükséges a zökkenőmentes munkaviszonyhoz. Az anonim életrajzok bevezetése már a felvétel pillanatától szabályozná a preferenciát és a tudásalapú, nem pedig a nemi hovatartozás alapján befolyásolt munkaviszony létrejöttét, illetve tartalmát. A következő probléma, a szegregáció fogalma. A kvóták bevezetése időleges megoldásként pozitív hatással bírhatna, ugyanis – mégha a gazdaságot a piac láthatatlan keze irányítja is – a klisék és társadalmi modellek ellen ez a kategorikus iránymutatás szolgálhatna járható útként. Végül, de nem utolsó sorban várható, hogy a vállalatokban a flexibilis időbeosztás jelenthetné hosszú távon a kulcsot a nemi esélyegyenlőség eléréséhez – nemcsak Szlovákiában, de Európa-szerte. Főként a munkaerőpiaci okokból is kifolyólag találkozhatunk a szegénység feminizációjának fogalmával, mely az egyedülálló nők esetében figyelhető meg leginkább mind Szlovákiában, mind Közép-Európában. A magánszektoron, a munkaerőpiacon túl ugyancsak vizsgáltuk a szlovákiai nők politikában, közéletben betöltött szerepét. Megállapítható, hogy míg a nagypolitikában továbbra is tragikusan alulreprezentáltak a nők, helyi szinten helyzetük valamivel progresszívebb képet mutat. A hangsúlyt azonban mindenképpen szeretnénk a minőségre, s nem a pusztán mennyiségi követelményekre helyezni. Rendkívül szükségesnek tartjuk a női képviselők, közéleti szereplők továbbképzését a témában.

Az iskolázottság, mint tapasztalhatjuk, fontos követelmény a munkahelyi feltételek egyenlőségéhez – mondhatnánk a probléma alapkövét jelentik. Egyaránt fontos a nők és a férfiak egyenlő esélyeinek biztosítása magában az iskolarendszerben is, de ugyancsak rendkívüli fontossággal bír a nemi viszonyok társadalmi megítéltségének helyes irányba való befolyásolása is. Az iskolában formált társadalomkép és a tankönyvekben ábrázolt sztereotípiák ugyanis a későbbiekben az élet más területén is megnyilvánulnak. Szükségesnek tartunk egy liberálisabb hangvételű újítási folya-

matot a könyvkiadás és a tananyag területén. Más módszertani szempontból kell megközelíteni az esélyegyenlőség fogalmát, és mint társadalmi jelenséggel, a tervben belül foglalkozni vele.

Kutatásunk során igyekeztünk ugyancsak rávilágítani a média szerepére és végtelen felelősségére is. A létező sztereotípiák ugyanis ezen csatornákon keresztül kerülnek meg- és felerősítésre; s amennyi lehetőséget, annyi buktatót is kínál az esélyegyenlőség társadalmunkban való megvalósulására.

Kormányzati és civil szervezeteknek egyaránt konkrét szerepe van a nemek közötti esélyegyenlőségért folytatott küzdelemben. Szükségesek egyrészt a társadalmi sajátosságokat, valamint az egyetemes emberi jogokat egyaránt figyelembe vevő jogi szabályok, az ezeken nyugvó programok és intézményi lehetőségek; de ugyanakkor rendkívüli fontossággal bírnak a társadalom önszerveződő csoportjainak megnyilvánulásai is, a civil szervezetek tevékenysége. Egy jól működő társadalomban a kormányzati és nem kormányzati szféra kölcsönösen kiegészítenék egymást a helyes társadalmi fejlődés biztosítása érdekében.

Bízunk benne, hogy tanulmányunk olvasói átfogó képet kaptak a szlovákiai nők társadalomban betöltött helyzetéről és helyzetéről egyaránt. Ajánlásainkat, javaslatainkat nemzetközi összehasonlító kutatások és az ezekből levont következtetések alapján tettük meg. Nem titkolt szándékunk volt a figyelemfelhívás, a kérdőjelek és felkiáltójelek elültetése, valamint olvasóink tényekkel való szembesítése.

Jegyzetek

1. *Gender equality and reproductive rights in Slovakia*. Country report on RSHR and Gender Equality, December 2003. <http://www.moznostvolby.sk/eng-cr.htm>.
2. Bútorová, Zora: *She and He in Slovakia*. Bratislava, Focus, 1996, 59. p.
3. Uo. 63. p.
4. Uo. 91. p.
5. Kamarás Ferenc: Családalapítás és gyermekvállalás Európában. In Nagy Ildikó–Pongrácz Tiborné–Tóth István György (szerk.): *Szerepváltozások. Jelentés a nők és férfiak helyzetéről*. Budapest, TÁRKI–Ifjúsági, Családügyi, Szociális és Esélyegyenlőségi Minisztérium, 2005, 87–88. p.
6. Uo. 88. p.
7. Demetriades, Stavroula – Meixner, Marie – Barry, Adam: *Reconciliation of work and family life and collective bargaining in the European Union*. www.eurofound.eu.int/publications/htmlfiles/ef0606.htm.
8. Sopková, Eva: *Občan/občianka a násilie na ženách v partnerských vzťahoch*. Bratislava, Aspekt – ABA/CEELI, 2006.
9. Bútorová, Zora – Filadelfiová, Jarmila: *Násilie páchané na ženách – problém nás všetkých*. Bratislava, Inštitút pre verejnú otázky – Phillips Morris s.r.o., 2006.
10. *Women in an Insecure World*. Geneva, Centre for the Democratic Control of Armed Forces (DCAF), 2005.
11. *Silent Witnesses in Slovakia for the First Time*. <http://www.stopvaw.org/30Nov20046.html>.
12. Sopková: *Občan/občianka...*
13. Bútorová – Filadelfiová: *Násilie...*
14. Uo.
15. Uo.

80 Mikóczy Ilona–Domonkos Livia

16. 2000-ben az európai állam- és kormányfők elfogadták a változás becsvágyó programját, a lisszaboni stratégiát, melyben arra vállaltak kötelezettséget, hogy 2010-ig az Európai Uniót a világ legdinamikusabb és legversenyképesebb tudásalapú gazdaságává teszik, amely képes a fenntartható fejlődésre, több és jobb munkahellyel és erősebb társadalmi kohézióval, valamint a környezet jobb megbecsülésével. Fő célkitűzések: 1. a tudásalapú gazdaság és társadalom feltételeinek megteremtése; 2. befektetés az emberbe, valamint a társadalmi kirekesztettség elleni küzdelem; 3. a kedvező gazdasági növekedés fenntartása a megfelelő makrogazdasági mix alkalmazásával; 4. a teljes foglalkoztatás, illetve a regionális kohézió feltételeinek megteremtése; valamint 5. az ún. új nyitott koordinációs mechanizmus.
17. Filadelfiová, Jarmila: *Ženy na trhu práce na Slovensku*. Bratislava, Aspekt Press, 2005. www.euractiv.sk/cl/202/5374/Zeny-na-trhu-prace-na-Slovensku.
18. *Women's Empowerment: Measuring the Global Gender Gap*. World Economic Forum. www.euractiv.sk/cl/202/5374/Zeny-na-trhu-prace-na-Slovensku.
19. Uo. 2. p.
20. *Women's Empowerment: Measuring the Global Gender Gap*. Bruxelles, World Economic Forum–Eurostat, 2006.
21. Zákon NR SR č. 365/2004 Z. z. o rovnakom zaobchádzaní v niektorých oblastiach a ochrane pred diskrimináciou (antidiskriminačný zákon). www.nrsr.sk.
22. *Employment in Europe 2002*. www.europa.eu.int.
23. Zákon NR SR č. 311/2004 o Zákonníku práce úplné znenie zákona č. 311/2001 Z. z. Zákonník práce, ako vyplýva zo zmien a doplnkov vykonaných zákonom č. 165/2002 Z. z., zákonom č. 408/2002 Z. z., zákonom č. 413/2002 Z. z., zákonom č. 210/2003 Z. z., 461/2003 Z. z., zákona č. 5/2004 Z. z. a zákona č. 365/2004 Z. z. Zákonník práce.
24. *Správa o sociálnej situácii obyvateľstva SR*. Bratislava, Ministersvo PSVR SR, 2006. <http://www.employment.gov.sk/mpsvrsr/internet/home/index.php?id=719&dir=1&SID=76eb7444d27653ac08defabb4fa60eb4>.
25. Filadelfiová: *Ženy...*
26. www.trexima.sk/infoservis.htm.
27. *Správa o sociálnej situácii obyvateľstva Slovenskej republiky za rok 2005*. http://www.-government.gov.sk/tyzd_infoservis/infoservis_0237.doc.
28. Filadelfiová: *Ženy...*
29. Uo. 11. p.
30. *Report on equality between women and men*. http://ec.europa.eu/employment_social/publications/2006/ke606001_en.pdf.
31. *Nagy különbségek a flexibilis munkaidő rendszereiben Európában*. <http://www.eurofound.eu.int/press/releases/2006/060517.htm>.
32. <http://www.gender.gov.sk/index.php?id=37&SID=814de71f3815e271fdcee460beee27a>.
33. Fodor Éva: *A szegénység elnőiesedése hat volt szocialista országban*. <http://www.mtapti.hu/mszt/20014/fodor.htm>.
34. Karen, Christopher et al.: *Gender Inequality in Poverty in Affluent Nations: The Role of Single Motherhood and the State*. Manuscript. 1999.
35. Gábos, András: *Gender Differences in Poverty in an International Comparison*. Budapest, TÁRKI, 2006. <http://www.tarki.hu/adatbank-h/kutjel/pdf/a778.pdf#search=%22laeken%20indicator%22>.
36. Fodor Éva: i. m.
37. Sittirak, Sinith: *The daughters of Development: Women and the Changing Environment*. London–New York, Zed Books, 1998, 153 p.
38. Ehrenreich, Barbara–Fuentes, Annette: Life on the global assembly line. In Jaggar, Alison M.–Rothenberg, Paula S. (eds.): *Feminist Frameworks: Alternative Theoretical Accounts of the Relationship between Women and Men*. Boston, McGraw–Hill, 1997, 359–366. p.
39. Uo. 62. p.

40. *Development of a methodology for the collection of harmonised statistics on childcare.* Luxembourg, Office for Official Publications of the European Communities, 2004. http://ec.europa.eu/employment_social/gender_equality/docs/reconcil/childcare_study_2003_en.pdf.
41. Fagan, C.–Hebson, G.: *'Making work pay' debates from a gender perspective: A comparative review of some recent policy reforms in thirty European countries.* Manchester, European Work and Employment Research Centre, 2004. http://europa.eu.int/comm/employment_social/gender_equality/gender_mainstreaming/gender/exp_group_en.html.
42. *Women's Political Participation and Good Governance: 21st Century Challenges.* United Nations Development Programme (UNDP), 2000, 3. p. <http://www.undp.org/governance/docs/Gender-Pub-21stcentury.pdf>.
43. *Gender mainstreaming in practice: A Handbook.* United Nations Development Programme (UNDP), 2005, 46–47. p. http://www.undp.org/women/docs/RBEC_GM_manual.pdf.
44. Az 1989-es változások előtt a nők 30%-os jelenléte biztosított volt a parlamentben, azonban a központi államhatalom gyakorlásában valójában nem igazán volt szerepük. A kvótarendszer bevezetése ellen pont a szocialista tapasztalatok miatt nagy a társadalmi ellenérzés.
45. Zentai Violetta: *Nők és férfiak a politikában – megosztott és megosztandó szerepek.* <http://157.181.181.13/dokuk/01-4-14.PDF#search=%22nok%20a%20politikaban%2C%20szlovakia%22>.
46. Filadelfiová, Jarmila – Bútorová, Zora – Gyárfasová, Olga: *Ženy a muži v politike.* In Kolár, Miroslav – Mesežnikov, Grigorij (ed.): *Slovensko 2002. Súhrnná správa o stave spoločnosti I.* Bratislava, IVO, 2002, 337. p.
47. Uo. 338. p.
48. *Volby 2006 – Rodové aspekty: 24 žien v slovenskom parlamente.* http://www.aspekt.sk/info_det.php?ID centrum=150&page=1.
49. Az alkotmányos jogok, illetve emberi jogok szempontjából az államnak hármass kötelezettsége van: a jogok tiszteletben tartása, a jogok védelme és a jogok teljesülésének elősegítése.
50. Filadelfiová – Bútorová – Gyárfasová: *Ženy a muži...* 337. p.
51. Nagy Ildikó–Pongrácz Tiborné–Tóth István György: *Szerepváltozások – Jelentés a nők és férfiak helyzetéről.* Budapest, TÁRKI, 2005, 62–64. p.
52. <http://hu.wikipedia.org/wiki/egyetem>.
53. Pinčíková, Zuzana: *Postavenie ženy v 19. storočí.* <http://www.blisty.cz/art/20815.html>.
54. Minarovičova, Katarína: *Čo sa v škole o nerovnosti naučíš...* Rodové stereotypy v správaní a postojoch učiteľiek a učiteľov. In Cviková, Jana – Juráňová, Jana (ed.): *Ružový a modrý svet : rodové stereotypy a ich dôsledky.* Bratislava, Aspekt, 2003.
55. *Report on equality between women and men.* Luxembourg, Office for Official Publications of the European Communities, 2006.
56. *Gender mainstreaming in practice: A Handbook.* United Nations Development Programme (UNDP), 2005, 114. p. http://www.undp.org/women/docs/RBEC_GM_manual.pdf.
57. Uo. 115. p.
58. Morna, Colleen Lowe: *Promoting gender equalities in and through the media, Southern African Analyses.* Beirut, United Nations Division for the Advancement of Women (DAW), 2006.
59. Williams, D.: *Women still face steep odds in news advancement.* Global Media Monitoring Project 2000. Johannesburg, Genderlinks, 2000.
60. Shivdas, Meena M. (comp.): *Alternative Assessment of Women and Media based on NGO Reviews of Section J. Beijing Platform of Action.* <http://www.womenaction.org/csw44/altrepeng.htm>.
61. Bosá, Monika: *Priebežná správa obsahovej analýzy médií.* Bratislava, EsFem, 2006.
62. Giddens, Robert: *Szociológia.* Budapest, Osiris, 2003.

82 Mikóczy Ilona–Domonkos Livia

63. Maďarová, Zuzana: *Ženy bez médií – médiá bez žien*. Bratislava, EsFem, 2006. <http://www.changenet.sk/?section=kampane>.
64. Matúšova, Jana: *Ideál sa stal nástojčivo dôležitým*. <http://www.noveslovo.sk/archiv/2002-26/vzorzena.asp>.
65. Maďarová: *Ženy bez médií...*
66. Móricz Éva: *Reklámpszichológia*. Budapest, BKE, 1999.
67. <http://www.uobmeto.sk/prieskumy.html>.
68. <http://www.ta3.com/?tema-dna>.
69. Maďarová: *Ženy bez médií...*
70. <http://www.rovnopravnost.sk/Projekty/publikacie.html>.

ILONA MIKÓCZY – LÍVIA DOMONKOS
STATUS OF WOMEN IN SLOVAKIA

The issue of equality of rights of women, feminism, emancipation are fashionable concepts today. Women's rights form part of basic and universal human rights. The necessity of the topic is shown even by the fact that the European Union declared 2007 being the year of equality of rights of all sexes. Although social public opinion - meaning the attitude that arises displeasure many times even in the circle of fighting feminists and women, in our region generally refuses the issue, considering it over-engaged with politics, enforced issue. Indeed, Central-Europe does not belong to those regions, where the oppression of women is an unambiguous, every-day thing.

Drastical and general violation of woman's rights, questioning of socially accepted competence, mutilation and total exclusion of woman's rights from public life is not the characteristic of this region. The goal of this study is not to create problems artificially and make conflicts. Its goal is not to support violent feminism, deny differences between women and men, and/or blindly argue the representation of one or another sex. Although, the goal is the study is the argumentation of equality of chances and the objective examination of the situation of Slovak women in the society. The actuality of our research is supported by statistical data. According to the population census in 2001 Slovakia's population number was 5,380 million, from which 51,4 per cent were women. Fifty-six per cent of the population live in villages. Despite the high rate of education, the difference between the average wages of women and men is 28 per cent, for the benefit of the men. In the labour market the women are compared with men under-represented by 13 per cent. At the Parliament they are present by electoral periods by 15 per cent. In our study we examine the role of Slovak women in different segments of the society. Generally we can state that judging the situation of sexes present in the society is in a great extent influenced by stereotypes. If we examine whatever segment of the society, coping and fighting with stereotypes is an inevitable and primary task.

In our study we tried to define concrete recommendations even beyond this issue.

During our research we tried to introduce the role of the media and its extensive responsibility as well. Since the existing stereotypes are empowered through these channels; and it offers as many possibilities as many obstacles for the realisation of equality of chances in our society.